

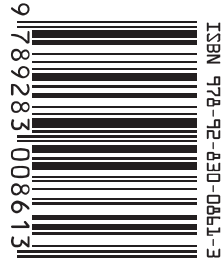

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee

SOTSIAALMAJANDUS EUROOPA LIIDUS

Kokkuvõte aruandest, mille koostas Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee CIRIEC (Rahvusvaheline Riikliku, Sotsiaal- ja Ühistumajanduse Uurimis- ja Teabekeskus)

QE-70-07-068-ET-C

ET

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee

Trükiste ja külastuste üksus

Teabe saamiseks pöörduge :

publications@eesc.europa.eu

Tel. (32-2) 546 96 04 • Fax (32-2) 546 97 64

Rue Belliard 99 • B-1040 Bruxelles

Internet: www.eesc.europa.eu

Kataloogi nr: EMSK-C-2007-11-ET

SOTSIAALMAJANDUS EUROOPA LIIDUS

Kokkuvõtte aruandest, mille koostas Euroopa Majandus- ja
Sotsiaalkomitee CIRIEC (Rahvusvaheline Riikliku, Sotsiaal- ja
Ühistumajanduse Uurimis- ja Teabekeskus)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1 SOTSIAALMAJANDUSE MÕISTE ARENG	7
2 PEAMISED SOTSIAALMAJANDUSE TEOORIAD	13
3 SOTSIAALMAJANDUSE RIIKLIKUD KONTSEPTSIOONID	17
4 SOTSIAALMAJANDUSE ELEMENDID	21
5 EUROOPA SOTSIAALMAJANDUSE PLATVORMID JA VÖRGUSTIKUD	23
6 EUROOPA LIIDU SOTSIAALMAJANDUSE STATISTIKA	25
7 SOTSIAALMAJANDUSETTEVÕTETE JA -ORGANISATSIOONIDE NÄITEID	27
8 SOTSIAALMAJANDUS KUI ÜHISKONDLIKU KASU KESE	29
9 SOTSIAALMAJANDUSE OSALEJAJD PUUDUTAVAD ÕIGUSAKTID EUROOPA LIIDUS	33
10 SOTSIAALMAJANDUST EDENDAV AVALIKU SEKTORI POLIITIKA EUROOPA LIIDU LIIKMESRIIKIDES	37
11 SOTSIAALMAJANDUST EDENDAV AVALIKU SEKTORI POLIITIKA EUROOPA LIIDU TASANDIL	39
12 VÄLJAKUTSED JA SUUNDUMUSED	41
BIBLIOGRAAFIA	47

Käesolevaga esitatakse kokkuvõtte aruandest, mille koostas Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee (EMSK) tellimisel Rahvusvaheline Riikliku, Sotsiaal- ja Ühismajanduse Uurimis- ja Teabekeskus (CIRIEC). Aruanne kujutab endast kontseptuaalset ja võrdlevat uurimust sotsiaalmajanduse olukorra kohta Euroopa Liidus (EL) ja selle 25 liikmesriigis. Aruanne valmis 2006. aastal ja ei sisalda seepärast Bulgaaria ja Rumeenia andmeid, kes ühinesid Euroopa Liiduga 1. jaanuaril 2007.

Aruande koostamist juhtisid ja selle kirjutasid Rafael Chaves ja José Luis Monzón CIRIECist ning neid nõustas ekspertide komitee, kuhu kuulusid Danièle Demoustier Prantsusmaalt, Lisa Fröbel Rootsist ja Roger Spear Ühendkuningriigist.

Aruande koostamisel olid abiks ka kõnealuse sektori tunnustatud eksperdid organisatsioonidest, mis esindavad sotsiaalmajanduse erinevaid valdkondi: Cooperatives Europe, Vastastikuste Ühingute Rahvusvaheline Liit (AIM), Vastastikuste Kindlustusseltside Rahvusvaheline Liit (AISAM), Euroopa Ühistute, Vastastikuste Ühingute, Liitude ja Sihtasutuste Alaline Konverents (CEP-CMAF), Euroopa Sihtasutuste Keskus (EFC), Itaalia Ühistegevusliit (Confcooperative), Itaalia Ühistute ja Vastastikuste Ühingute Riiklik

Liit (LEGACOOOP) ning Hispaania Sotsiaalmajandusettevõtete Keskliit (CEPES). Töös osales aktiivselt ka CIRIECi sotsiaalmajanduse teaduskomitee ning CIRIECi Euroopa osakonnad.

Sotsiaalmajanduse mõiste piiritlemisel on tuginetud Euroopa Komisjoni käsiraamatule ühistute ja vastastikuste ühingute satelliitarvepidamise kohta ning Euroopa sotsiaalmajandust esindavate organisatsioonide seisukohtadele, et saavutada laialdane poliitiline ja teaduslik üksmeel.

Sotsiaalmajanduse hetkeolukorra kohta võrdleva analüüsi tegemiseks riikide lõikes lõi CIRIEC korrespondentide võrgustiku, mis koosnes algselt 52 eksperdist 26 ELi riigist (üliskoolide õppejõud, valdkonna eksperdid ja kõrged riigiametnikud).

1.1

Rahva liidud ja ühistud sotsiaalmajanduse ajaloo alguses

Sotsiaalmajandus kui valdkond on ajalooliselt seotud rahva seas loodud liitude ja ühistutega, mis moodustavad sotsiaalmajanduse selgroo. Rahva seas moodustatud liitude väärtushinnangute süsteem ja tegevuspõhimõtted, mis tekkisid ajaloolise ühistuliikumise käigus, on kujundanud sotsiaalmajanduse kaasaegse kontseptsiooni, mis on ehitatud üles ühistute, vastastikuste ühingute, liitude ja sihtasutuste ümber.

1.2

Sotsiaalmajanduse praegune ulatus ja tegevusvaldkond

2005. aastal tegutses majanduses Euroopa Liidu 25 liikmesriigis üle 240 000 ühistu. Nad on tugevalt kanda kinnitanud kõigis majandustegevuse valdkondades ning on eriti olulisel kohal põllumajanduses, finantsvahenduses, jaekaubanduses, elamumajanduses ning töötajate ühistutena tööstus-, ehitus- ja teenindussektoris. Nimetatud ühistutes töötab 3,7 miljonit inimest ning neil on 143 miljonit liiget.

Tervishoiu ja sotsiaalhoolekande alal tegutsuvad vastastikused ühinged annavad abi üle 120 miljonile inimesele. Vastastikuste kindlustusseltside turuosa on 23,7 %.

15-liikmelises Euroopa Liidus töötas 1997. aastal erinevates liitudes 6,3 miljonit inimest ning 2005. aastal moodustasid nad 25-liikmelises Euroopa Liidus üle 4 % SKTst ja neisse kuulus 50 % Euroopa Liidu kodanikest. 2000. aastal oli 15-liikmelises Euroopa Liidus üle 75 000 sihtasutuse, mille arv on alates 1980. aastast tugevalt tõusnud kõigis 25 liikmesriigis, sh hiljuti ELiga ühinenud Kesk- ja Ida-Euroopa riikides. 25-liikmelises ELis töötab täistööajaga 5 miljonit vabatahtlikku.

Lõpetuseks, lisaks sotsiaalmajanduse kvantitatiivsele tähtsusele ei ole sotsiaalmajandus viimaste kümnendite jooksul mitte ainult kindlustanud oma võimet aidata tõhusalt lahendada uusi ühiskondlikke probleeme, vaid tugevdanud ka oma positsiooni nähtusena, mis on vajalik stabiilse ja jätkusuutliku majanduskasvu, teenuste ja vajaduste tasakaalu, sotsiaalseid vajadusi rahuldava majandustegevuse väärtustamise, sissetulekute ja jõukuse õiglasema jagamise, tööturu tasakaalustatumaks muutmise ning kokkuvõttes majandusliku demokraatia tugevdamise jaoks.

1.3

Sotsiaalmajanduse tänapäevane määratlus ja institutsiooniline tunnustamine

Sotsiaalmajanduse mõiste kõige uuem määratlus on esitatud tema enda

organisatsioonide poolt sotsiaalmajanduse põhimõtete hartas, mille koostas Euroopa Ühistute, Vastastikuste Ühingute, Liitude ja Sihtasutuste Alaline Konverents (CEP-CMAF). Kõnealused põhimõtted on järgmised:

- üksikisik ja sotsiaalne eesmärk on tähtsamad kui kapital;
- vabatahtlik ja avatud liikmelisus;
- liikmetepoolne demokraatlik järelevalve (ei puuduta sihtasutusi, sest neil ei ole liikmeid);
- kasutajatest liikmete ja üldsuse huvide ühendamine;
- solidaarsus- ja vastutuspõhimõtte kaitsmine ja rakendamine;
- autonoomne juhtimine ja sõltumatus riigiasutustest;
- enamik ülejäägist kasutatakse säästva arengu eesmärkide saavutamiseks, liikmetele suunatud teenusteks või üldiste huvide heaks.

Sotsiaalmajanduse tõusu on samuti tunnustatud nii riiklikes kui ka Euroopa poliitilistes ja õigusringkondades. Euroopa Liidu tasandil avaldas Euroopa Komisjon 1989. aastal teatise teemal „Sotsiaalmajandussektori ettevõtted: Euroopa piirideta turg”. Samal aastal toetas komisjon esimese Euroopa sotsiaalmajanduskonverentsi korraldamist Pariisis ning moodustas ettevõtluspoliitika, jae- ja hulgikaubanduse, turismi ja ühistute peadirektoraadi (DG XXIII) juurde sotsiaalmajanduse üksuse. 1990., 1992., 1993. ja 1995. aastal toetas komisjon Euroopa sotsiaalmajanduskonverentside korraldamist Roomas, Lissabonis, Brüsselis ja Seviljas. 1997. aastal tunnustati Luxembourgigi tippkohtumisel sotsiaalmajandusettevõtete rolli kohaliku tasandi aren-

gus ja töökohtade loomisel ning käivitati katseprojekt „Kolmas sektor ja tööhõive”, milles lähtuti sotsiaalmajanduse valdkonnast.

Ka Euroopa Parlamendis on alates 1990. aastast tegutsenud fraktsioonidevaheline sotsiaalmajanduse tööühm. 2006. aastal kutsus Euroopa Parlament komisjoni üles tunnustama sotsiaalmajandust ja koostama teatise selle kui Euroopa sotsiaalmudeli ühe nurgakivi kohta.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee (EMSK) on omalt poolt avaldanud mitmeid aruandeid ja arvamusi sotsiaalmajandusettevõtete panuse kohta erinevate poliitiliste eesmärkide saavutamisel.

1.4

Sotsiaalmajanduse tunnustamine rahvamajanduse arvepidamise süsteemides

Ettevõtteid ja organisatsioone, mis moodustavad osa sotsiaalmajandusest, ei tunnustata rahvamajanduse arvepidamise süsteemides eraldi institutsioonilise sektarina. Ühistud, vastastikused ühingud, liidud ja sihtasutused on rahvamajanduse arvepidamises hajutatud, mistõttu neid on raske märgata.

Euroopa Komisjon töötas hiljuti välja käsiraamatu sotsiaalmajandusettevõtete (ühistute ja vastastikuste ühingute) satelliitarvepidamise kohta, mis võimaldab saada ühtlustatud, täpseid ja usaldusväärseid andmeid sotsiaalmajanduse ühe olulise osa kohta, st ühistute, vastastikuste ühingute ja teiste sarnaste ettevõtete kohta.

Nagu sotsiaalmajandusettevõtete satelliitarvepidamise käsiraamatus öeldakse, on praegu rahvamajanduse arvepidamise süsteemides kasutatavad meetodid pärit 20. sajandi keskpaigast ning pakub vahendeid,

millega koguda majanduse peamisi riiklikke koondnäitajaid segamajanduse kontekstis, kus on tugev kapitalistlik erasektor ning seda täiendav, sageli interventsionistlik avalik sektor. On loogiline, et sellises rahvamajanduse arvepidamise süsteemis, mis lähtub bipolaarsest institutsioonilisest reaalsusest, on vähe ruumi kolmandale osapoolle, mis ei kuulu ei avalikku ega kapitalisektoris, kusjuures viimast saab praktiliselt samastada kogu erasektoriga. See on üks oluline tegur, miks sotsiaalmajandus on tänapäeva ühiskondades institutsiooniliselt märkamatuks jäänud, ning, nagu komisjoni käsiraamat ka tunnistab, on vastuolus sotsiaalmajandusorganisatsioonide üha suureneva tähtsusega.

1.5

Sotsiaalmajanduse määratlus, mis sobib rahvamajanduse arvepidamise süsteemidesse

Käesolevas aruandes esitatud esialgne sotsiaalmajanduse määratlus on järgmine:

Ametlikult organiseeritud eraettevõtted, mis on otsuste tegemisel sõltumatud ja mille liikmetele vajaduste rahuldamiseks turu kaudu, tootes kaupu ja osutades teenuseid, pakkudes kindlustust või rahastamist, kusjuures otsuste tegemine ning kasumi või ülejäägi jagamine liikmete vahel ei ole otseselt seotud kapitali ega liikmete osamaksudega. Igal liikmel on üks hääl. Sotsiaalmajandus hõlmab ka ametlikult organiseeritud eraorganisatsioone, mis on otsuste tegemisel sõltumatud ja mille liikmelisus on vaba ning mis osutavad perekondadele turuväliseid teenuseid ning mille ülejääki, kui seda on, ei saa omandada majandusosalejad, kes kõnealuseid organisatsioone loovad, juhiavad või rahastavad.

Antud määratlus on täielikult kooskõlas sotsiaalmajanduse mõiste määratlusega, mis on esitatud CEP-CMAFi sotsiaalmajanduse põhimõtete hartas. Rahvamajanduse arvepidamise terminoloogiast lähtudes jaguneb see kaheks suureks sotsiaalmajanduse sektoriks:

- a) turu- ehk äri sektor ning
- b) turuväline sektor. Selline liigitus on väga kasulik usaldusväärse statistika koostamisel ja majandustegevuse analüüsimisel vastavalt praegu kehtivale rahvamajanduse arvepidamisele. Siiski ei ole sotsiaalmajanduslikust vaatepunktist neid kaht sektorit alati võimalik selgelt eristada ning turuväliselt ja turul toimuva vahel on tihedad seosed, seda ühe omaduse tõttu, mis on kõigil sotsiaalmajanduse organisatsioonidel ühine: on moodustatud inimestest, kes tegelevad tööga, mille peamine eesmärk on rahuldada inimeste vajadusi, mitte teenida tulu kapitaliinvestoritele.

Vastavalt ülaltoodud määratlusele on sotsiaalmajanduse kahe sektori ühised omadused järgmised:

- 1) ettevõtted on eraettevõtted, st nad ei ole osa avalikust sektorist ega selle kontrolli all;
- 2) nad on ametlikult organiseeritud, st enamasti on neil juriidilise isiku staatus;
- 3) nad on oma otsustes autonoomsed, st neil on täielik pädevus valida ja tagandada oma juhtorganeid ning juhtida ja korraldada oma tegevust;
- 4) nende liikmelisus on vaba, st nendega liitumine ei ole kohustuslik;
- 5) võimaliku kasumi või ülejäägi jagamine liikmete vahel ei ole võrdeliselt seotud kapitaliga ega liikmete tasutud

osamaksudega, vaid toimub vastavalt nende tegevusele organisatsioonis;

- 6) nad tegelevad majandustegevusega, et rahuldada inimeste, majapidamiste või perekondade vajadusi. Seepärast öeldakse, et sotsiaalmajanduse organisatsioonid on *inimestel, mitte kapitalil põhinevad organisatsioonid*. Nad töötavad küll kapitali ja teiste, mitterahaliste vahenditega, kuid *mitte kapitali nimel*;
- 7) nad on demokraatlikud organisatsioonid. Välja arvatud mõne vabatahtliku organisatsiooni puhul, kes pakuvad majapidamistele turuväliseid teenuseid, järgitakse sotsiaalmajanduse esimese astme organisatsioonide otsustusprotsessides põhimõtet „üks inimene, üks hääl”, hoolimata kapitalist või liikmete tasutud osamaksudest. Ka teiste tasandite organisatsioonid on korraldatud demokraatlikult. Liikmetel on enamus- või ainukontroll organisatsiooni otsustusprotsessi üle.

Üks sotsiaalmajanduse organisatsioonide väga oluline omadus, mis on tugevalt nende ajaloos juurdunud, on nende demokraatlik olemus, st otsustusprotsessis kasutatakse põhimõtet „üks inimene, üks hääl”.

Eeltoodud esialgne sotsiaalmajanduse määratlus sisaldab ka vabatahtlike mittetulundusorganisatsioone, kes osutavad perekondadele turuväliseid teenuseid, isegi kui neil ei ole demokraatlikku struktuuri, hõlmates nii sotsiaalmajanduse alla ka väga silmapaistvad kolmanda sektori (sotsiaaltegevuse) organisatsioonid, kes toodavad ühiskondlikult soovitavaid hüvesid ja kes on ühiskonnale vaieldamatult kasulikud.

Sotsiaalmajanduse turu- ehk ärisektor

Sotsiaalmajanduse turusektor koosneb peamiselt ühistutest ja vastastikustest

ühingutest, ettevõtete rühmadest, keda juhivad ühistud, vastastikused ühingud või teised sotsiaalmajandusettevõtted, teistest sarnastest ettevõtetest, nt Hispaania töötajate ettevõtted (*sociedades laborales*), ning teatud mittetulundusasutustest, kes sotsiaalmajandusettevõtteid teenindavad.

Sotsiaalmajanduse turuväline sektor

Suure osa sellest sektorist moodustavad liidud ja sihtasutused, kuigi leidub ka teistsuguse õigusliku vormiga organisatsioone. Kõnealune sektor koosneb kõigist sotsiaalmajanduse organisatsioonidest, mis rahvamajanduse arvepidamise kriteeriumide alusel on turuvälised tootjad, st kelle tooteid pakutakse enamasti tasuta või majanduslikult ebaolulise hinna eest.

1.6

Sotsiaalmajandus: pluralism ja ühine alusidentiteet

Sotsiaalmajandus paikneb Euroopa ühiskonnas ühiskondliku kasu keskmena kapitalile toetuva sektori ja avaliku sektori vahel ning koosneb väga mitmesugustest osalejatest. Sotsiaalmajanduse tegevusvaldkonna moodustavad nii vanad kui ka uued ühiskondlikud vajadused. Inimeste nimetatud vajadusi saavad rahuldada need samad inimesed ise ettevõtete kaudu, kes tegutsevad turul, kust peaaegu kõik ühistud ja vastastikused ühingud saavad enamiku oma vahenditest, või liitude ja sihtasutuste kaudu, kellest peaaegu kõik osutavad turuväliseid teenuseid üksikisikutele, majapidamistele või perekondadele ning kes tavaliselt saavad enamiku oma vahenditest annetustest, liikmemaksudest, toetustest jne.

Ei saa tähelepanuta jätta, et sotsiaalmajanduse organisatsioonide vahendite ja neis osalejate mitmekesisus toob kaasa erinevused nende toimimise dünaamikas ja

suhetes oma ümbruskonnaga. Näiteks vabatahtlikud töötavad peamiselt turuvälise sektori organisatsioonides (peamiselt liidud ja sihtasutused), samas kui *sotsiaalmajanduse* turusektoris (ühistud, vastastikused ühingud jms ettevõtted) ei ole peaaegu üldse vabatahtlike, välja arvatud sotsiaalettevõtetes, mis on hea näide turu ja turuvälise tegevuse hübriidist, millel on väga mitmekesised vahendid (rahalised vahendid turutegevusest, riigitoetused ja vabatahtlik töö) ning väga erinevad osalejad (liikmed, töötajad, vabatahtlikud, ettevõtjad ja riigiasutused).

Kuid kirjeldatud mitmekesine sotsiaalmajandus, mis kindlustab ja tugevdab praegu oma kohta mitmekesisel ühiskonnas, ei ole

sugugi ilma igasuguse identiteedita või tõlgendusväärtuseta virvarr. Vastupidi, sotsiaalmajanduse ühise alusidentiteedi loob suur ja mitmekesine rühm vabadusel ja vabatahtlikkusel põhinevaid mikromajandusüksusi, mis on kodanikuühiskonnas moodustatud selleks, et rahuldada üksikisikute, majapidamiste ja perekondade vajadusi, mitte teenida investoritele või kapitalistlikele ettevõtjatele kasu ja teenida nende huvisid, st tegemist on mittetulundusorganisatsioonidega. Viimase 200 aasta jooksul on see organisatsioonide (turul osalevad ja turuvälised, vastastikust või üldhuvi pakkuvad) mitmekesine spekter kujundanud kolmanda sektori, nii nagu seda on siinkohal sotsiaalmajandusliku lähenemise kaudu määratletud.

2.1

Kolmas sektor kui kokkupuutepunkt

Kolmas sektor on muutunud erinevate kontseptsioonide kokkupuutepunktiks, kus ristuvad eelkõige sellised mõisted nagu „mittetulundussektor” ja „sotsiaalmajandus”, mis tähistavad küll suure osas kattuvaid valdkondi, kuid ei lange siiski täielikult ühte. Lisaks omistavad nende mõistete alusel väljatöötatud teoreetilised lähenemised kolmandale sektorile tänapäeva majanduses erinevad ülesanded.

2.2

Mittetulundusorganisatsioonidel põhinev lähenemisviis

Peamine teooria, mis sotsiaalmajandusteooria kõrval kolmandat sektorit käsitleb, on anglosaksi juurtega ning selle alusel hakkas juba 30 aastat tagasi Ameerika Ühendriikides ilmuma kirjandust mittetulundussektori ehk mittetulundusorganisatsioonide kohta. Peamiselt hõlmab nimetatud teooria vaid neid eraorganisatioone, mille põhikiri keelab neil jagada kasumit isikutele, kes organisatsiooni moodustasid või seda juhivad või rahastavad.

Kõnealustel organisatsioonidel on järgmised omadused:

- a) *nad on organiseeritud*, st neil on institutsiooniline vorm ja struktuur. Enamasti on nad juriidilised isikud;
- b) *nad on eraorganisatsioonid*, st nad on riigivõimust institutsiooniliselt lahus, kuigi neid võidakse rahastada riiklikest vahenditest ning nende juhtorganites võib olla riigiametnikke;
- c) *nad on autonoomsed*, st nad on pädevad juhtima oma tegevust ning vabad valima ja tagandama oma juhtorganeid;
- d) *nad ei jaota kasumit*. Mittetulundusorganisatsioonid võivad küll kasumit teenida, kuid see tuleb uuesti investeerida organisatsiooni põhitegevusse, mitte jaotada organisatsiooni omanike, asutajaliikmete või juhtorganite vahel;
- e) *nad on vabatahtlikud*, mis tähendab kahte asjaolu: esiteks seda, et neisse kuulumine ei ole kohustuslik ega seadustega kehtestatud, ning teiseks seda, et nende tegevuses või juhtorganites peab osalema vabatahtlikke.

2.3

Solidaarmajanduslik lähenemisviis

Kõnealune lähenemisviis kujunes välja Prantsusmaal ja teatud Ladina-Ameerika riikides 20. sajandi viimasel veerandil ning oli suurel määral seotud kolmanda sektori olulise kasvuga uute ühiskondlike vajaduste tõttu, mis kerkisid esile paljude inimrühmade jaoks, keda ähvardab sotsiaalne tõrjus. Solidaarmajanduse mõiste tugineb kolmele poolusele: turg, riik ja vastastikkus. Viimane tähendab mitterahalist vahetust esmaste kontaktide valdkonnas, mis tähendab eelkõige liitudesse kuulumist. Solidaarmajanduslikus lähenemisviisis püütakse süsteemi kolm poolust omavahel ühendada, nii et konkreetset kogemused moodustavad turu-, turuvälise ja mitterahalise majanduse kombinatsiooni. Samuti on mitmekesise päritoluga nende ressursid: turul põhinevad (kaupade ja teenuste müük), turuvälised (riigitoetused ja annetused) ning mitterahalised (vabatahtlik töö).

Solidaarmajanduslikul lähenemisviisil on mitmeid olulisi kokkupuutepunkte sotsiaalmajandusliku lähenemisviisiga. Seepärast kasutatakse ka väljendit sotsiaal- ja solidaarmajandus. Samuti on praktilisest küljest vaadates kõik solidaarmajanduse osaks peetavad organisatsioonid ka kahtlemata osa sotsiaalmajandusest.

Järgnevalt vaadeldakse lähemalt sotsiaalmajandusliku ja mittetulundusorganisatsioonide lähenemise peamisi sarnasusi ja erinevusi, sest need on olulised.

2.4

Sotsiaalmajanduse kontseptsiooni ja mittetulundusorganisatsioonide (MTO) lähenemisviisi sarnasused ja erinevused

Sarnasustest rääkides tuleb märkida, et viiest kriteeriumist, mida MTO lähenemisviisi puhul kasutatakse kolmanda sektori määratlemiseks, kehtivad neli ka sotsiaalmajandusliku lähenemise puhul: ametlikult organiseeritud eraorganisatsioonid, mis on otsuste tegemisel autonoomsed ja mille liikmelisus on vaba (vabatahtlik osalemine).

Kuid kolme kriteeriumi puhul, mis on kolmanda sektori määratlemiseks vajalikud, esinevad MTO ja sotsiaalmajandusliku lähenemise vahel selged erinevused:

a) Mittetulunduslikkuse kriteerium

MTO lähenemisviisi puhul arvatakse kolmandast sektorist välja kõik organisatsioonid, kes mis tahes viisil jaotavad tulu neid asutanud või neid juhtivatele või rahastavatele isikutele või organisatsioonidele. Teisisõnu peavad kolmanda sektori organisatsioonid kohaldama rangelt kasumi mittejaotamise põhimõtet. Lisaks kasumi mittejaotamisele nõuab MTO lähenemine, et kolmanda sektori organisatsioonid oleksid mittetulundusorganisatsioonid, st et nad ei oleks loodud eelkõige kasumi tootmise või rahalise tulu saamise eesmärgil.

Sotsiaalmajanduse lähenemisviisis ei ole mittetulunduslikkuse kriteerium kirjeldatud kujul kolmanda sektori organisatsioonide jaoks vältimatu tingimus. Loomulikult peetakse sotsiaalmajandusliku lähenemise puhul kolmandasse sektorisse kuuluvaks paljusid organisatsioone, kes mittetulunduskriteeriumi rangelt kohaldavad: siia kuulub suur hulk üksikisikuid ja perekondi teenindavaid erinevaid liituseid, sihtasutusi,

sotsiaalettevõtteid ja teisi mittetulunduslikke organisatsioone, kes vastavad MTO mittetulunduskriteeriumile ja kõigile sotsiaalmajandusorganisatsioonide kriteeriumidele, mis on kehtestatud käesolevas aruandes. Kuid ühistud ja vastastikused ühingud, mis moodustavad sotsiaalmajanduse olulise tuumiku, on MTO lähenemisviisi puhul kolmandast sektorist välja arvatud, sest enamik neist jaotab osa ülejäägist liikmete vahel.

b) Demokraatia kriteerium

Teine erinevus MTO ja sotsiaalmajandusliku lähenemisviisi vahel seisneb demokraatia kriteeriumi rakendamises. MTO lähenemisviisi nõuded, mis peavad olema täidetud, et organisatsiooni peetaks kuuluvaks kolmandasse sektorisse, ei sisalda sellist sotsiaalmajandusele iseloomulikku elementi nagu demokraatlik korraldus. Seega sisaldab kolmas sektor MTO lähenemisviisi puhul paljusid ja väga olulisi mittetulundusorganisatsioone, mis ei vasta demokraatikriteeriumile ning mis on seepärast sotsiaalmajandusliku lähenemisviisi puhul kolmandast sektorist välja arvatud. Tõepoolest, paljud finants- või mittefinantssektorite sektori mittetulundusasutused, kes müüvad oma teenuseid turuhindadega, ei vasta demokraatliku korralduse põhimõtetele. Nimetatud mittetulundusorganisatsioonide hulka, keda peetakse kolmanda sektori osaks MTO lähenemisviisi puhul, aga sotsiaalmajandusliku lähenemisviisi puhul mitte, kuuluvad teatud haiglad, ülikoolid, koolid, kultuuri- ja kunstiasutused ning muud asutused, kes ei vasta demokraatikriteeriumile ja kes müüvad oma teenuseid turul, vastates samas kõigile MTO lähenemisviisi puhul kehtestatud nõuetele.

Sotsiaalmajandusliku lähenemise puhul arvatakse kolmandast sektorist reeglina välja

kõik mittetulundusorganisatsioonid, mis ei toimi demokraatlikult. Siiski tunnistatakse sotsiaalmajandusse kuuluvaks need vabatahtlikud mittetulundusorganisatsioonid, mis osutavad turuväliseid teenuseid üksikisikutele ja perekondadele tasuta või majanduslikult ebaolulise hinna eest. Need mittetulundusasutused tõendavad oma ühiskondlikku kasu, pakkudes ühiskondlikult soovitavaid kaupu või teenuseid üksikisikutele ja perekondadele tasuta.

c) Inimeste teenindamise kriteerium

Lõpetuseks seisneb kolmas erinevus kolmanda sektori organisatsioonide osutatavate teenuste sihtrühmas, sest selle ulatus ja prioriteedid on MTO ja sotsiaalmajandusliku lähenemisviisi puhul erinevad. Sotsiaalmajandusliku lähenemisviisi puhul on kõigi organisatsioonide peamine eesmärk inimeste või teiste sotsiaalmajandusorganisatsioonide teenindamine. Esimese astme organisatsioonide puhul on enamik nende tegevusest kasu saajaid üksikisikud, leibkonnad või perekonnad, seda kas tarbijatena või üksikettevõtjate või -tootjatena. Paljud neist organisatsioonidest võtavad liikmeteks vastu vaid füüsilisi isikuid. Mõnikord võivad nad lubada liikmeks astuda ka mis tahes liiki juriidilisel isikul, kuid igal juhul keskendutakse sotsiaalmajanduses inimestele, kelle pärast sotsiaalmajandus üldse eksisteerib ja kes on tema tegevuse eesmärk .

MTO lähenemisviisi puhul aga ei ole olemas kriteeriumi, mis seaks inimeste teenindamise esmatahtsaks eesmärgiks. Mittetulundusorganisatsioone võib moodustada teenuste osutamiseks nii inimestele kui ka ettevõtetele, kes mittetulundusorganisatsioonide juhivad või rahastavad. Võib isegi olla esimese astme mittetulundusorganisatsioone, mis koosnevad ainult üksi

kapitalil põhinevatest finants- või mittefinantssettevõtetest. Seepärast on MTO lähenemisviisi poolt piiritletud valdkond väga heterogeenne.

Kokkuvõtteks aitavad MTO ja sotsiaalmajandusliku lähenemisviisi ülkirjeldatud sarnasused ja erinevused koos ühisalaga, kuhu jäävad mõlemasse lähenemisviisi kuuluvad organisatsioonid, mõista olulisi kontseptuaalseid ja metodoloogilisi erinevusi, mille tõttu ei saa kolmandat sektorit määratleda lihtsalt mõlema lähenemisviisi alla kuuluvate organisatsioonide kokkuliitmisega.

Mis puudutab kõnealuse kahe lähenemisviisi erinevusi ülesannete osas, mida kolmas sektor võib täita arenenud majanduses, siis tuleb märkida, et MTO lähenemisviisi puhul *asub kolmas sektor riigi ja turu vahel ning selle kõige iseloomulikuma tuumiku (sotsiaalne kolmas sektor) ülesanne on rahuldada märkimisväärset hulka sotsiaalseid vajadusi, mida ei täida ei turg (sest puudub maksevõimeline ja ostujuline nõudlus) ega avalik sektor (riiklike vahendite ebapiisavuse tõttu)*. Seepärast ongi vaja pöörduda kolmandat laadi vahendite ja motivatsiooni poole. Anglosaksi kontseptioon, mis põhineb *vabatahtlikul tööl, heategevusel (Ühendkuningriigis) ja sihtasutustel (Ameerika Ühendriikides)*, rõhutab filantroopilisi väärtusi ja *mittetulunduslikkuse* kriteeriumi.

Tehtava töö eest rahalise tulu mittesaamine näitab, et töö motiivid on puhtad ja õiglased, ning kinnitab selle kuulumist kolmandasse sektorisse, mis näitab niimoodi oma *heategevust ja abistavat olemust*. Kolmanda sektori ülesanne on leevendada mitte eriti helde riikliku sotsiaalkaitsesüsteemi puudujääke ja turusüsteemi liialdusi. Turusüs

teem on küll dünaamilisem, aga samas ka halastamatum kui ükski teine süsteem vähem maksevõimeliste ühiskonnarühmade osas.

Sotsiaalmajandusliku lähenemisviisi puhul ei asu kolmas sektor turu ja riigi vahel, vaid *kapitalistliku sektori ja avaliku sektori vahel*. Sellest vaatepunktist lähtudes on kolmas sektor arenenud ühiskondades *ühiskondliku kasu kase*, mis koosneb suurest hulgast erinevatest eraorganisatsioonidest, mis on loodud sotsiaalsete vajaduste rahuldamiseks, mitte tulu teenimiseks kapitaliinvestoritele.

Igal juhul ei peeta sotsiaalmajanduslikus kontseptisioonis kolmandat sektorit mingiks jääksektoriks, vaid selle süsteemi institutsiooniliseks keskmeks, mis koos avaliku sektori ja kapitalistliku erasektoriga on oluline tegur arenenud ühiskondade heaolu kindlustamisel, aidates lahendada nende kõige suuremaid probleeme, sh sotsiaalne tõrjutus, ulatuslik pikaajaline töötus, territoriaalse tasakaalu puudumine, piirkondlik autonoomsus ning sissetulekute ja jõukuse õiglasem jaotumine.

Erinevalt MTO lähenemisviisist, mis näeb kolmandal sektoril eelkõige heategevuslikku ja filantroopilist rolli, arendades ühepoolse solidaarsuse algatusi, edendatakse sotsiaalmajanduses ka vastastikuse solidaarsuse ettevõtlusalgatusi, mis põhinevad väärtuste süsteemil, kus kasumi jaotamisel on esmatähtis demokraatlik otsustusprotsess ja inimeste esikohale seadmine kapitaliga võrreldes.

Sotsiaalmajandus ei näe abivajavas inimeses ainult sotsiaalse heategevuse passiivset vastuvõtjat, vaid lisaks tõstab inimesed oma saatuse määramisel aktiivsete peategelaste seisusesse.

3

SOTSIAALMAJANDUSE RIIKLIKUD KONTSEPTSIOONID

See sotsiaalne ja majanduslik reaalsus, mida käesolevas dokumendis nimetatakse sotsiaalmajanduseks, on Euroopa Liidus laialt levinud ja jätkab levimist. Kuid kõnealust terminit ja mõistet ei mõisteta kõigis ELi liikmesriikides ning mõnel juhul isegi mitte sama riigi piirides üheselt, vaid see eksisteerib tavaliselt koos teiste sarnaste terminite ja mõistetega.

Järgides meetodeid, mida kasutati uurimuses „The enterprises and organizations of the third system. A strategic challenge for employment” (CIRIEC 2000), oli käesoleva uurimuse¹ eesmärk hinnata kõigepealt sotsiaalmajanduse tunnustamise taset iga riigi kolmes olulises valdkonnas, nimelt riiklikes haldusorganites, akadeemilises ja teadusmaailmas ning sotsiaalmajanduse sektoris endas, ning seejärel tuvastada ja hinnata teisi sarnaseid kontseptisioone.

Tulemuste järgi on võimalik määratleda kolm riikide rühma.

– *Riigid, kus sotsiaalmajanduse kontseptisiooni tunnustatakse kõige suuremal määral*: Prantsusmaa, Itaalia, Portugal, Hispaania, Belgia, Iirimaa ja Rootsi. Välja paistavad esimesed neli riiki (kõik neist Ladina riigid), eriti Prantsusmaa, mis on sotsiaalmajanduse kontseptisiooni sünnikoht. Prantsusmaal ja Hispaanias on sotsiaalmajandus seaduslikult tunnustatud.

– *Riigid, kus sotsiaalmajanduse kontseptisiooni tunnustatakse keskmisel määral*: Küpros, Taani, Soome, Kreeka, Luksemburg, Läti, Malta, Poola ja Ühendkuningriik. Neis riikides eksisteerib sotsiaalmajanduse kontseptisioon paralleelselt teiste kontseptisioonidega, nagu mittetulundussektori, vabatahtliku sektori ja sotsiaalsete ettevõtete sektori kontseptisioon. Ühendkuningriigis on sotsiaalmajanduse kontseptisiooni tunnustamise madal tase vastuolus valitsuse poliitikaga, mis toetab sotsiaalseid ettevõtteid. Poolas on see üsna uus

¹ Esmane teabekogumine põhines poolavatud küsimustikul, mis saadeti CIRIECi korrespondentidele, kes kõik on asjatundjad, kes on väga hästi kursis sotsiaalmajanduse ja teiste sarnaste mõistetega ning kõnealuse sektori olukorraga oma riigis. Tunnustamise tase erinevates riikides on jagatud kolmeks suhteliseks astmeks: (*) sotsiaalmajandusekontseptisiooni tunnustatakse vähe või üldse mitte, (**) keskmisel määral või (***) suurel määral.

Tabel 1. Sotsiaalmajanduse kontseptsiooni tunnustamise tase liikmesriikides

Riik	Riigiasutustes	Sotsiaalmajandusettevõtetes	Akadeemilistes ja teadusringkondades
Belgia	**	**	***
Prantsusmaa	***	***	**
Iirimaa	**	***	**
Itaalia	**	***	***
Portugal	***	***	***
Hispaania	***	***	***
Rootsi	**	***	**
Austria	*	**	**
Taani	*	**	**
Soome	**	**	**
Saksamaa	*	*	**
Kreeka	**	**	**
Luksemburg	**	**	**
Madalmaad	*	*	*
Ühendkuningriik	*	*	**
Uued liikmesriigid			
Küpros	**	**	**
Tšehhi Vabariik	*	**	*
Eesti	**	*	*
Ungari	*	*	*
Läti	*	***	**
Leedu	**	*	*
Malta	**	***	**
Poola	**	**	**
Slovakkia	andmed puuduvad	andmed puuduvad	andmed puuduvad
Sloveenia	*	**	**

Märkus: küsimustiku küsimus: „Kas Teie riigis tunnustatakse sotsiaalmajanduse kontseptsiooni?”

kontseptsioon, aga järjest enam tunnustatud, millele aitab kaasa eelkõige Euroopa Liidu struktureeriv mõju.

– Riigid, kus sotsiaalmajanduse kontseptsiooni tunnustatakse vähe või üldse mitte: Austria, Tšehhi Vabariik, Eesti, Saksamaa, Ungari, Leedu, Madalmaad ja Sloveenia. Sellesse riikide rühma kuuluvad peamiselt riigid, mis ühinesid Euroopa Liiduga hiljutise laienemise ajal, ja germaani riigid, ning neis riikides on sotsiaalmajanduse kontseptsioon vähe tuntud või alles algusjärgus. Samas on sellega seotud mittetulundussektori, vabatahtliku sektori ja valitsusväliste organisatsioonide sektori kontseptsioonid suhteliselt rohkem tuntud.

Lisaks sotsiaalmajanduse, mittetulundussektori, sotsiaalsete ettevõtete ja kolmanda sektori kontseptsioonidele eksisteerivad mitmes ELi riigis paralleelselt teised laialt tunnustatud mõisted. Näib, et Ühendkuningriigi, Taani, Malta ja Sloveenia teadus-, sotsiaal- ja poliitilistes ringkondades tunnustatakse laialt vabatahtliku sektori ja valitsusväliste organisatsioonide kontseptsioone, mis on tihedalt seotud mittetulundusorganisatsioonide ideega. Prantsuskeelsetes Euroopa riikides (Prantsusmaa, Belgia Valloonia piirkond ja Luksemburg) tunnustatakse ka solidaarmajanduse ning sotsiaal- ja solidaarmajanduse kontseptsioone. Saksakeelsetes riikides, nagu Saksamaa ja Austria, on laialt levinud mõiste *Gemeinwirtschaft* (üldhuvimajandus).

Sotsiaalmajandus või muu kontseptsioon, mida riigis kõige enam tunnustatakse, koosneb teatud institutsionaalsetest vormidest ja on leitud, et need vormid on eri riikides märkimisväärselt erinevad. Küll aga on iga riigi kontseptsiooni keskmises tõeselised riiklikud vormid, mis hõlmavad ühistuid, vastastikuseid ühinguid, liite ja sihtasutusi, mis ekspertide arvates kuuluvad riigi sotsiaalmajanduse alla.

Nende nelja struktuurilise elemendi kõrval mainitakse ka teisi eriomaseid vorme, näiteks sotsiaalsed ettevõtted, *misericórdias* (Portugali heategevusühendused), *instituições particulares de solidariedade social* (Portugali erasektori sotsiaal-solidaarasutused), arenguasutused, kogukonna sihtasutused, *istituzioni di pubblica assistenza e beneficenza* (Itaalia heategevusasutused), *sociedades laborales* (Hispaania töötajate ettevõtted), integratsiooniettevõtted, tööhõive erikeskused, töötajate osalusega ühisorganisatsioonid, vabatahtlikud organisatsioonid ja sotsiaalse arengu edendamise liidud.

Mitmetes riikides ei loe sotsiaalmajanduse (laias mõistes) teatud osapooled ennast selle sotsiaalsektori lahutamatuks osaks, vaid vastupidi, nad tahavad olla isikupärased ja eraldiasuvad. Nii on ühistute puhul näiteks Saksamaal, Ühendkuningriigis ja Lätis ning osalt Portugalis.

Mõnes Euroopa Liidu uues liikmesriigis arvatakse vähemal määral, et vastastikused ühingud kuuluvad sotsiaalmajanduse alla. Seda võib selgitada sotsiaalmajanduse kontseptsiooni enda vähese leviku ning vastavate institutsionaalsete vormide seadusliku staatuse puudumisega neis riikides.

Enda liigitamist eraldi sotsiaalmajanduslikuks sektoriks võib leida seal, kus kõnealust sektorit esindavad tugevad organisatsioonid. Nende organisatsioonide kaudu ei suurene mitte ainult sotsiaalmajanduse nähtavus, vaid see sektor saab ka osaleda ja kaitsta oma erihuve riikliku ja ELi avaliku sektori poliitika kujundamisel ja kohaldamisel.

Euroopa eri riikides on sotsiaalmajandusettevõtteid ja -organisatsioone esindavad liidud peamiselt tekkinud sektoripõhiselt, mille tulemusel on moodustunud esindusorganisatsioonide nn perekonnad.

- Ühistute perekond: EUROCOOP (jaimüük), ACME (kindlustus), CECOD-HAS (elamumajandus), CECOP (tootmine/töötajad), COGECA (põllumajandus), GEBC (pangandus), UEPS (farmaatsia).
- Need omakorda on hiljuti loodud katusorganisatsiooni Cooperatives Europe liikmed.
- Vastastikuste ühingute perekond: AIM (vastastikused ühingud), ACME (kindlustus), AISAM (vastastikune kindlustus).
- Liitude ja sotsiaaltegevuse organisatsioonide perekond: CEDAG (vabatahtlikud liidud), EFC (sihtasutused), Sotsiaalsete VVOde Euroopa Platvorm, CEFEC (sotsiaalsed ettevõtted, tööhõivealgatused ja sotsiaalsed ühistud).

Enamik neist Euroopa tasandit esindavatest organisatsioonidest on omakorda Ühistute, Vastastikuste Ühingute, Liitude ja Sihtasutuste Euroopa Alalise Konverentsi (CEP-CMAF) liikmed. CEP-CMAF on praegu peamine Euroopa sotsiaalmajanduse eestkõneleja Euroopa institutsioonide juures.

Mõnes riigis on esindusliidud ületanud sektoraalse tasandi ning loonud sektoritevahelisi organisatsioone, mis viitavad konkreetselt sotsiaalmajandusele. Nende hulgas on näiteks Hispaania Sotsiaalmajandusettevõtete Keskliit (CEPES), Prantsusmaal Sotsiaalmajanduse Ettevõtete, Töandjate ja Rühmituste Nõukogu (CEGES); Belgias Flaami VOSEC ja Vallooni CONCERTES, Luksemburgis Sotsiaal- ja Solidaarmajanduse Platvorm ning Poolas Sotsiaalmajanduse Alaline Konverents.

Makromajanduse vaatenurgast on sotsiaalmajandus Euroopas väga oluline nii inimlikus kui ka majanduslikus mõistes. Sotsiaalmajandus annab tööd rohkem kui 11 miljonile inimesele, st 6,7 %-le ELi töötavast elanikkonnast.

ELi kümnes uues liikmesriigis on sotsiaalmajanduses hõivatud 4,2 % töötavast elanikkonnast. See protsent on madalam kui 15 vana liikmesriigi keskmine näitaja

(7,0 %) ja selliste riikide nagu Madalmaade (10,7 %), Iirimaa (10,6 %) või Prantsusmaa (8,7 %) näitajad.

Liitude, sihtasutuste ja sarnaste organisatsioonide perekond (kolmas arvudega veerg) on kokkuvõttes Euroopa sotsiaalmajanduse suurim element. Samas on uutes liikmesriikides ning Itaalias, Hispaanias, Soomes ja Rootsis suurim ühistute ja sarnaste organisatsioonide perekond.

² Statistika sotsiaalmajanduse kohta Euroopas põhineb teisel andmetel ning katab peamiselt aastaid 2002–2003. Mõnes riigis, eriti ELi uutes liikmesriikides, puudusid enne käesolevat uurimust kvantitatiivsed andmed ning vastavasse teabesse tuleks suhtuda ettevaatusega.

Tabel 2. Palgalised töökohad ühistutes, vastastikustes ühingutes, liitudes ja sarnastes organisatsioonides Euroopa Liidus (2002–2003)

Riik	Ühistud	Vastastikused ühingud	Liidud	KOKKU
Belgia	17 047	12 864	249 700	279 611
Prantsusmaa	439 720	110 100	1 435 330	1 985 150
Iirimaa	35 992	650	118 664	155 306
Itaalia	837 024	märkus*	499 389	1 336 413
Portugal	51 000	märkus*	159 950	210 950
Hispaania	488 606	3 548	380 060	872 214
Rootsi	99 500	11 000	95 197	205 697
Austria	62 145	8 000	190 000	260 145
Taani	39 107	1 000	120 657	160 764
Soome	95 000	5 405	74 992	175 397
Saksamaa	466 900	150 000	1 414 937	2 031 837
Kreeka	12 345	489	57 000	69 834
Luksemburg	748	andmed puuduvad	6 500	7 248
Madalmaad	110 710	andmed puuduvad	661 400	772 110
Ühendkuningriik	190 458	47 818	1 473 000	1 711 276
Küpros	4 491	andmed puuduvad	andmed puuduvad	4 491
Tšehhi Vabariik	90 874	147	74 200	165 221
Eesti	15 250	andmed puuduvad	8 000	23 250
Ungari	42 787	andmed puuduvad	32 882	75 669
Läti	300	andmed puuduvad	andmed puuduvad	300
Leedu	7 700	0	andmed puuduvad	7 700
Malta	238	andmed puuduvad	andmed puuduvad	238
Poola	469 179	andmed puuduvad	60 000	529 179
Slovakkia	82 012	andmed puuduvad	16 200	98 212
Sloveenia	4 401	270	andmed puuduvad	4 671
KOKKU	3 663 534	351 291	7 128 058	11 142 883

* Vastastikuste ühingute andmed on Itaalia puhul koondatud ühistute andmetega ja Portugali puhul liitude andmetega.

SOTSIAALMAJANDUSETTEVÖTETE JA -ORGANISATSIOONIDE NÄITEID

Lisaks makromajanduse andmetele avaldub Euroopa sotsiaalmajanduse dünaamilisus ja sotsiaalmajanduslik rikkalikkus ka konkreetsete juhtude kaudu. Need tõestavad, et sotsiaalmajandus pakub Euroopa ühiskonna paljudele vajadustele ja püüdlustele mitmeid erinevaid lahendusi. Samuti näitavad need kõnealuste organisatsioonide vormide mitmekesisust ning teevad selgeks, et hoolimata konkreetsete dünaamikate mitmekülgsusest on võimalik leida ühine kokkupuutepunkt: nad kõik kuuluvad sotsiaalmajanduslikku sektorisse, mis asub traditsioonilise kapitalistliku erasektori majanduse ja avaliku sektori majanduse vahel.

Järgmiseid organisatsioone aitasid välja valida küsitlusele vastanud isikud igast riigist ja need näitavad Euroopa sotsiaalmajanduse praktika mitmekülgsust:

- *Cooperativa Sociale Prospettiva*: ühistu, mis integreerib kõige ebasoodsamas olukorras olevaid isikuid tööturule, pakkudes tööd kunstkeraamika vallas (www.prospettiva-coop.it)
- *Coopérative Chèque Déjeuner*: ühistu, mis loob töökohti, mille juures arvestatakse sotsiaalsete väärtustega (www.chèque-dejeuner.com)
- kontsern *Irizar*: suuruselt teine luksusbusside tootja Euroopas (www.irizar.com)
- *Multipharma*: suur farmaatsiaühistu (www.multipharma.be)
- *Lietuvos kredito unijos*, Leedu Krediidiühistute Liit: finantsintegratsiooni organisatsioon (www.lku.lt)
- *Dairygold Agricultural Co-operative Society*: põllumajanduslik ühistu, mis toetab põllumajandustootjaid (www.dairygold.ie)
- *Anecoop*: põllumajandusühistute liit, mis aitab viia kohalikku ja põllumajanduslikku arengut kooskõlla tehnoloogilise uuendustegevusega (www.anecoop.com)
- *Eesti Korterühistute Liit*: korteri- ja elamuühistute eluasemetes elab üle 100 000 inimese (www.ekyl.ee)
- *COFAC*: Portugali suurim ülikoolide ühistu, mis loob teadmisi ja inimkapitali (www.ulusofona.pt)
- *Cooperación y Desarrollo de Bonares*: kohaliku tasandi avaliku ja erasektori koostöö ja areng (www.bonares.es)
- *Co-operative Society of Cyprus Marine Services (COMARINE)*: Küprose Mere teenuste Ühistu (www.comarine.com.cy)
- *Consorzio Beni Culturali Italia*, Itaalia Kultuuriväärtuste Konsortsium: kultuuri jaoks on suurim teenus kultuuri loomine (www.consorziobeniculturali.it)
- *Britannia building society*: suuruselt teine elamuhoiupank Ühendkuningriigis (www.britannia.co.uk)

- *Vzajemna*: tervisekindlustusselts (www.vzajemna.si)
- *MACIF*: Prantsusmaa suurim vastastikune ühing (www.macif.fr)
- *Tapiola kontsern*: kindlustus, pangandus, sääststud ja investeringud (www.tapiola.fi)
- *Benenden Healthcare Society*, tervishoiuühing (www.benenden-healthcare.org.uk)
- *Shelter*: suur heategevusorganisatsioon kodutute abistamiseks (www.england.shelter.org.uk)
- *Alte Feuerwache Köln*: isemajandav sotsiaal- ja kultuurikeskus (www.altefeuerwachekoeln.de)
- *Artisans du Monde*: esimene liit, mis edendab õiglast kaubandust kolmanda maailma (www.artisansdumonde.org)
- *Motivacio*: puuetega inimeste sotsiaalse integratsiooni sihtasutus (www.motivacio.hu)
- *Fondazione Cariplo*: sihtasutus, mis annab kodanike ühendustele ja sotsiaal-asutustele rahalisi vahendeid kogukonnale paremate teenuste pakkumiseks (www.fondazione-cariplo.it)
- *Trångsviksbolaget AB*: kogukonnaettevõtte Põhja-Rootsis (www.trangsviken.se)
- *ONCE*: Hispaania pimedate organisatsioon, mis integreerib puuetega inimesi tööturule ja pakub sotsiaalteenuseid (www.once.es)
- *Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy „Flandria”*: vastastikuse abi liit, mis parandab ligipääsu täiendavatele tervishoiuteenustele (www.flandria.pl)

SOTSIAALMAJANDUS KUI ÜHISKONDLIKU KASU KESE

Sotsiaalmajanduse mõiste on tihedalt seotud progressi ja sotsiaalse ühtekuuluvuse mõistetega. Panus, mille annavad Euroopa ühiskonda ühistud, vastastikused ühingu, liidud, sihtasutused ja teised sotsiaallettevõtted, ületab kaugelt nende antava majandusliku panuse, mis kajastub SKT-s ja mis ei ole samuti sugugi väike. Sotsiaalsektoril on suur potentsiaal luua sotsiaalset lisandväärtust ning samuti on sel suur mitmemõõtmeline ja märkimisväärselt kvalitatiivne vorm, mistõttu ei ole seda alati lihtne märgata ega mõõta. Jätkuvalt on kõnealune sektor väljakutse jõukuse ja heaolu hindamise meetoditele.

Paljud uurimused on näidanud, et sotsiaalmajandus moodustab süsteemi reguleeriva ruumi, et saavutada sotsiaalse ja majandusliku arengu tasakaalustatum mudel. Nimeetatud reguleeriv roll ilmneb eri tasanditel, näiteks sotsiaalmajandusliku tegevuse määratlemisel, teenuste kättesaadavuse tagamisel (geograafiliselt, sotsiaalselt, rahaliselt ja kultuuriliselt), selle võimes kohandada teenuseid vastavalt vajadustele ning luua stabiilsust suurelt jaolt tsüklilise majanduse tingimustes. Lisaks on selgunud, et sotsiaalmajandusel on võime luua ühiskonnale uusi võimalusi ning et kõnealune sotsiaalsektor toob kaasa sellise arengu, kus esikohale asetatakse inimesed.

Sotsiaalne ühtekuuluvus, töehõive, sotsiaal- ja majandusstruktuuri loomine ja säilitamine, demokraatia areng, sotsiaalne uuen-dustegevus ja kohalik areng on valdkonnad, mille suhtes esineb suurim teaduslik, sotsiaalne ja poliitiline konsensus, et neis valdkondades loob sotsiaalmajandus sotsiaalset lisandväärtust. Ent sotsiaalmajandus annab märkimisväärse panuse ka sissetulekute ja jõukuse õiglasemale jaotamisele, heaoluteenuste loomisele ja pakkumisele (sotsiaal-, tervishoiu- ja sotsiaalkindlustusteenused), säästva arengu edendamisele, demokraatia ja elanike osaluse suurendamisele ning riikliku poliitika tõhustamisele.

Sotsiaalne ühtekuuluvus. Sotsiaalmajandus rajab teed riiklikele meetmetele sotsiaalse tõrjutuse vastases võitluses ning samuti täiendab neid meetmeid. Selle kaudu on sotsiaalmajandus näidanud oma võimet suurendada sotsiaalset ühtekuuluvust kahel viisil. Esiteks on sotsiaalmajandus aidanud kaasa selgelt ebasoodsas olukorras olevate inimeste ja piirkondade sotsiaalsele ja tööhõivealasele integratsioonile. See on olnud eriti ilmne liitude, sihtasutuste, integratsiooni ja teiste sotsiaallettevõtete puhul, mis on vähendanud vaesust ja tõrjutust. Teiseks on sotsiaalmajanduse kaudu ühiskonnas suurenenud demokraatlik suhtumine ja ühiskonnas osalemine, samuti on ühiskond

nüüd andnud hääle ja läbirääkimisvõime ühiskonna rühmadele, kes olid varem majandusprotsessidest ning riikliku ja eriti kohalikul ja piirkondlikul tasandil kujundatava poliitika koostamisest ja rakendamisest kõrvale jätud.

Kohalik ja piirkondlik areng. Sotsiaalmajandus on ka kohaliku ja piirkondliku arengu strateegiline mootor. Sotsiaalmajandusel on suur potentsiaal käivitada maapiirkondades kohalikke arenguprotsesse, taaskäivitada alalakäivaid tööstuspiirkondi ning taastada ja taaselustada mahajäänud linnapiirkondi. Teisisõnu, sotsiaalmajandus aitab kaasa kohalikele majandusarengule, suurte piirkondade konkurentsivõime taastamisele ning nende riiklikule ja rahvusvahelisele tasandile integreerimise lihtsustamisele, parandades märkimisväärseid ruumilisi probleeme. Sotsiaalmajanduse nimetatud võimet toetavad väited, mis sobivad Rootsi Nobeli preemia laureaadi Gunnar Myrdali majandusarengu teooria kontseptuaalsete parameetritega, sest see edendab kohalikke arengu- ja akumulatsiooniprotsesse (*spread effect*) ning vähendab tagasilangust (*backwash effect*). a) Arvestades sotsiaalmajanduse kasumi ja ülejäägi jagamise loogikat, näitab sotsiaalmajandus suuremat kalduvust kasum uuesti investeerida samasse piirkonda, kus see saadi. b) Sotsiaalmajandus suudab mobiliseerida mitte ainult osalejaid, kes on oma vahenditest hästi teadlikud ja kellel on parimad tingimused algatuste käivitamiseks, vaid ka kohaliku tasandi ressursse. c) Sotsiaalmajandus suudab luua ja levitada ettevõtlikkust ja ettevõtlusstruktuuri. d) Sotsiaalmajandus saab siduda majandustegevuse loomise ja/või laienemise kohalike vajadustega (nt kohalikud teenused) ja/või kohaliku tootmisstruktuuriga. e) Sotsiaalmajandus suudab säilitada majandustegevused, mis on kadumisohtu kasumi

puudumise (nt käsitöö) või suure konkurentsi (traditsioonilised tööstusharud) tõttu. f) Sotsiaalmajandus saab luua sotsiaalset kapitali Putnami määratluse mõistes, sest sotsiaalmajandus on peamine institutsiooniline alus pideva majandusarengu edendamiseks.

Samuti on esile toodud sotsiaalmajanduse teatud omadusi praegustes globaliseerumise tingimustes, kus tootmisprotsesside ümberpaigutamine on piirkondadele pidev väljakutse. Nimelt kaldub sotsiaalmajanduslik juhtimis- ja otsustamisvorm, mis põhineb demokraatlikel põhimõtetel ja kodanikuosalusel, jätma majandusprotsesside juhtimise asjaomase piirkonna kodanikuühiskonna ülesandeks (vastupidiselt kapitaliinvestoritele), liites ettevõtteid paremini kogukonnaga ja andes kohalikele piirkonnale suurema vabaduse määratleda oma arengumudel.

Uuendustegevus. Samuti on tähtis sotsiaalmajanduse uuendusvõime, mida Shumpeter on määratlenud eri mõõtetes (toode, protsess, turg ja organisatsioon), eriti Euroopa ühiskonna muutumisprotsessides. Sotsiaalsektori ja ühiskonna otsekontakt annab sotsiaalmajandusele erilise võime märgata uusi vajadusi, suunata need avalikku haldusse ja traditsioonilistesse kasumit taotlevatesse eraettevõtetesse ning vajadusel pakkuda uusi loominguulisi lahendusi. Näiteks 19. sajandil olid vastastikuse abistamise ühingud ja vastastikused ühingud teerajajad selles, et vastasid uue tööstusühiskonna vajadustele, kattes elanike terviseriskid. Samuti aitasid nad tööliklassi tulu säilitada ning kujundasid suuri sotsiaalseid ja institutsioonilisi uuendusi, mis olid Euroopa riiklike sotsiaalsüsteemide eelkäijaid. Praeguste sotsiaalkindlustusmudelite mitmekesisus tulenebki neist paljudest viisidest, kuidas tollaegsed sotsiaalmajanduse orga-

nisatsioonid olid selle protsessiga seotud.

Uute ideede ja uuenduste loomine ja levitamine on olnud väga edukas ka tehnoloogilises uuendustegevuses, eriti sotsiaalmajanduse uuendussüsteemide arendamise tingimustes. Kõnealuste süsteemide võti on stabiilne side sotsiaalmajandust edendava piirkonna eri osapoolte vahel, nt asjaomase valdkonna valitsusasutuste, ülikoolide, liitude ja sotsiaalmajanduse enda ettevõtlussektori vahel. Mõned näited on Québec, Mondragón Corporación Cooperativa ja CEPES-Andalucía süsteem Lõuna-Hispaanias.

Uuendustegevuse riiklike ja eraasutuste poolne rahastamine ei ole aga olnud tasakaalus. Eelistatud on tehnoloogilise uuendustegevuse rahastamist teiste uuendustegevuse vormide asemel, kus sotsiaalmajandusel on suurem roll.

Tööhõive. Sotsiaalmajanduse ühiskondlik lisaväärtus avaldub kõige selgemalt paljude tööturu probleemide leevendamisel. Seepärast ei ole imekspandav, et Euroopa riikide valitsustes on just töö- ja sotsiaalministeeriumid need, kes tavaliselt sotsiaalmajanduse edendamise eest vastutavad. Ka Euroopa Liidu Lissaboni strateegias asetatakse sotsiaalmajandus sõnaselgelt tööhõivepoliitika keskmesse.

Sotsiaalmajandus on eelkõige aidanud luua uusi töökohti, säilitada töökohti sektorites ja ettevõtetes, mis on kriisiolukorras ja/või sulgemise ohus, tõsta töökohtade stabiilsust, muuta mitteametlikud töökohad ametlikuks, säilitada oskusi (nt käsitöö), edendada uusi ameteid (nt sotsiaalpedagoog) ning leida viise, kuidas suunata tööturule inimrühmi, kes on eriti ebasoodsates tingimustes ja keda ähvardab seetõttu sotsiaalse tõrjutuse oht. Viimase paari kümnendi jooksul on statistilised andmed

näidanud, et sotsiaalmajandus on Euroopas tugev töökohti loov sektor ja et ta on tööhõiveprobleemide suhtes tundlikum kui teised majandusvaldkonnad (vt CIRIEC, 2000).

Sellegipoolest ei ole sotsiaalmajandus üksinda Euroopa jaoks mingi imerohi. Tema võimalusi piiravad olulised konkreetset probleemid. Makromajanduslikust vaatepunktist lähtudes on üks põhiprobleem kõnealuse sektori ja tema algatuste suur killustatus ning tema struktuurilised takistused rühmade moodustamisele. Teine suur probleem on sotsiaalmajandusorganisatsioonide struktuuriline suundumus kaotada oma iseloomulikke omadusi või isegi muuta traditsiooniliseks tulundusettevõtteks nende sotsiaalmajandusettevõtete puhul, mis on kõige enam seotud turuga, või muuta valitsusasutuste instrumendiks või isegi neist sõltuvaks (eriti rahaliselt), kui nad on suuremalt osalt seotud valitsusasutustega. Kirjeldatud nähtust nimetatakse *organisatsiooniliseks isomorfismiks*. Kui tahtakse realiseerida sotsiaalmajanduse kogu potentsiaali, tuleb luua mehhanismid, millega pidurdada kirjeldatud algse olemuse minetamist, ning viia sisse jätkusuutlikud arengumehhanismid, millega vältida sotsiaalmajanduse sõltuvust teisest kahest sektorist ning luua omavahel liite. Mikromajanduslikust vaatepunktist on põhiprobleemiks ühelt poolt sotsiaalmajandusettevõtete ja -organisatsioonide raskused kapitali leidmisel, millega rahastada oma investeringuid ja tegevust, ning teiselt poolt pinged strateegiliste inimressursside säilitamisel.

Euroopa ülesehitamine. Ajalooliselt on sotsiaalmajandus olnud seotud ka Euroopa ülesehitamise projektiga, alates Rooma lepingutest, milles nimetati ühistuid sõnaselgelt ettevõtluse üheks vormiks, kuni

Euroopa põhiseaduse eelnõuni, milles viidatakse sotsiaalsele turumajandusele. Et jõuda sellisele heaolu ja edu tasemele, mida naudivad Euroopa Liidu nn lääneriigid, on Euroopa sotsiaal- ja majandusmudelid olnud vaja kasutada sotsiaalmajanduse panust, mis on tõestanud oma võimet tasakaalustada majandus- ja sotsiaalseid aspekte, tegutseda vahendajana riigiasutuste ja kodanikuühiskonna vahel ning leevendada sotsiaalseid ja majanduslikke probleeme mitmekesisel ühiskonnas ja majanduses.

Uute liikmesriikide majandus ja ühiskond läbib praegu pikaajalist üleminekuprotsessi kommunistlikust plaanimajandusest reguleeritud turumajandusse. Muutustel, mida nad on viimastel aastatel läbi teinud, on

olnud tõsised tagajärjed nende sotsiaalmajandusele, eelkõige ühistute sektoris, mis oli paljude aastakümnete ja isegi turumajandusele ülemineku jooksul instrumentaliseeritud. Vastupidiselt mõnedele prognoosidele ei ole siiski toimunud kõnealuse sektori ulatuslikku laialilammutamist. Vastastikused ühingud, liidud ja sihtasutused on pool sajandit pärast oma põhimõttelist kadumist taas tasapisi levimas ja end avastamas samaaegselt kõnealuste riikide kodanikuühiskonna, sotsiaalsete liikumiste ja ametiühingute arenemisega.

Kirjeldatud nn kolmanda samba arendamine on uute liikmesriikide huvides, kui nad soovivad järgida Euroopa arengumudelit ning asjakohaselt ja kiirelt integreeruda Euroopa sotsiaalmudelisse.

9

SOTSIAALMAJANDUSE OSALEJAJD PUUDUTAVAD ÕIGUSAKTID EUROOPA LIIDUS

Mitmete ELi riikide institutsioonid tunnustavad kõnealust olulist sotsiaalset sektorit õiguslikus ja poliitilises mõttes.

Õigussätted, mis moodustavad kõnealuse raamistiku, annavad nimetatud sektorile kolme laadi tunnustuse: 1) riigiasutused tunnustavad kõnealuste erikäsitlemist nõudvate organisatsioonide spetsiifilist iseloomu. Asjaomase õigusakti eesmärk on määratleda neid erasektori osalejatena; 2) tunnustatakse kõnealuste organisatsioonide suutlikkust ja vabadust tegutseda mis tahes majandus- ja sotsiaalse tegevuse valdkonnas; 3) tunnustatakse sotsiaalmajanduse rolli kaasaraajajana riigi poliitikate väljatöötamisel ja rakendamisel, käsitledes teda kaasotsustajana ja poliitikate kaaselluvijana.

Euroopas ei ole sotsiaalmajanduse eri vormid alati nimetatud kolmes valdkonnas asjakohaselt institutsionaliseeritud.

Esimese valdkonna puhul ei ole mitte kõik sotsiaalmajanduse vormid ELi eri riikide õigussüsteemides samal määral tunnustatud.

Ühistute puhul, keda Rooma lepingu artiklis 48 tunnustatakse selgelt äriühingu teatud liigina, samuti mitmete riikide, nagu Kreeka, Itaalia, Portugal ja Hispaania, põhiseaduses, on küll olemas õigusraamistik, milles nad võivad tegutseda ja mis tagab

liikmete ja kolmandate osapoolte õigused, kuid mitte alati ei ole nende jaoks riiklikul tasandil spetsiaalset seadust, mis reguleeriks kõiki ühistuid. Mõnes riigis, nagu Taani, Tšehhi Vabariik ja Ühendkuningriik, ei ole üldiseid ühistuid käsitlevaid õigusakte, kuigi on mõned õigusaktid teatud konkreetset liiki ühistute kohta, nagu näiteks elamuühistud (Taanis) või krediidiühistud (Ühendkuningriigis ja Tšehhi Vabariigis). Teistes riikides, nagu Hispaanias, Itaalias ja Prantsusmaal, on kõnealuses valdkonnas seevastu liiga palju õigusakte, millest igaüks käsitleb eri ühistuliike ja eri valitsustasandeid (riiklik ja piirkondlik tasand).

Samasugune olukord valitseb ka Euroopa sotsiaalmajanduse vormide erineva õigusliku staatuse osas. Riigid võib jaotada kolme rühma: esimestes on spetsiifilised sotsiaalmajanduse vorme käsitlevad õigusaktid; teistes on sotsiaalmajanduse organisatsioonide kohta mõned sätted, mis asuvad hajutatult erinevates õigusaktides ja kolmandates puuduvad teatud sotsiaalmajanduse vormide osas igasugused õigussätted.

Puudujäägid õigusaktides võivad põhjustada suuri raskusi nende rühmade õiguslikus seisundis, kes soovivad asutada sotsiaalmajandusorganisatsiooni: õigusraa-

mistik võib takistada uute vormide arengut, kui olemasolevaid vorme ei kohandata uutele vajadustele. Viimastel aastatel on mitmetes riikides vastuvõetud õigusaktidega, nt spetsiifilised õigusaktid, mis käsitlevad sotsialettevõtteid (Soome 2003. aasta seadus, Leedu 2004. aasta seadus ja Itaalia seadus nr 118/2005), sotsiaalühistuid (Poola ja Portugali 2006. aasta seadused) ja ühiskondlikku kasu pakkuvaid mittetulundusorganisatsioone (Itaalia seadus nr 460/1997), või uusi vorme arvesse võtvate muudatustega olemasolevates õigusaktides (nt 2001. aastal Prantsusmaal loodud ühiseid huve teenivad ühistud või viimastel aastatel Hispaania ühistuid käsitlevates õigusaktides nimetatud sotsiaalsete algatuste ühistud), tahetud luua raamistik nn uue sotsiaalmajanduse arenguks. Eriti olulised on viimastel aastatel mitmetes uutes liikmesriikides vastuvõetud õigusaktid.

Euroopa tasandil aitab uus Euroopa ühistute põhikirja juba kaasa selle sotsiaalmajanduse vormi levikule, parandades mitte üksnes Euroopa ühistute piiriülese tegevuse arenguvõimalusi, vaid eelkõige edendades kõnealuse sektori arengut neis riikides, kus puudub oma põhikirja, nagu Ühendkuningriik, või sellistes riikides, nagu uued Kesk- ja Ida-Euroopa liikmesriigid, kus ühiskond suhtub sellistesse õiguslikesse vormidesse halvasti, pidades neid vana režiimi jäänuks.

Euroopa vastastikuste ühingute põhikirja ja Euroopa ühenduste põhikirja ettepanekute kustutamine Euroopa Komisjoni tööprogrammist on viimastel aastatel andnud tõsise tagasilöögi kõnealuste sotsiaalmajanduse vormide arengule Euroopas.

Sotsiaalmajandusorganisatsioonide eripära põhineb teatud väärtustel ja põhimõtetel. Nimetatud organisatsioonide reguleerivate

sätete eesmärk on seda eripära kajastada, kehtestades muu hulgas demokraatliku otsuste tegemise põhimõtte ning kasumi ja ülejäägi jaotamise eeskirjad. Kuid selline spetsiifiline *modus operandi* ei ole neutraalne, sest kõnealuste õiguslike vormide kasutamine tekitab asutajarühmale ja majandusosalejatele võrreldes teiste eraettevõtte vormidega suhteliselt suuremaid tegevuskulusid. Sotsiaalmajandusorganisatsioonide eripärast tulenevad kulud on tingitud demokraatliku otsustusprotsessiga seotud sotsiaalkulude arvessevõtmisest, ülejäägi jagamise viisist ning toodetavate kaupade ja teenuste – peamiselt sotsiaalset ja/või üldist huvi pakkuvad – laadist, samas kui tavapärased, kasumi eesmärgil tegutsevad eraettevõtted hajutavad erakulud.

Selleks et tagada erinevatele organisatsioonivormidele võrdsed võimalused ja kuna erinevaid olukordi peab erinevalt käsitlema, tuleb õigusraamistikus ette näha meetmed nende tegevusraskuste korvamiseks, mis tulenevad sellest, et õiguslik vorm pakub teistest halvemaid võimalusi. Kõnealusteks meetmeteks võivad olla toetused, kuid need võivad olla ka maksualased. Samas peavad seadusandjad siiski looma mehhanismid selleks, et teatud majandusosalejad ei hakkaks käituma oportunistlikult, saades kasu nimetatud hüvitistest, mida nad saavad oma organisatsioonivormi tõttu, kuid kandmata vastavaid kulusid.

Enamikus Lääne-Euroopa liikmesriikides on sotsiaalmajanduse neljale peamisele õiguslikule vormile maksude osas ette nähtud mingit laadi erikäsitus. Nimetatud maksualased erimeetmed annavad eriti suurt kasu liitudele ja sihtasutustele, seda nende mittetulundusliku iseloomu ning vahendite ja tulude jagamise viisi tõttu, keskendudes peamiselt sotsiaalset ja/või üldist huvi pakkuvale tegevusele. Kõnealuseid õigusakte on

viimastel aastatel tugevdatud mitmetes riikides, näiteks Hispaanias mittetulundusorganisatsioonidele kohaldatavat maksukorda käsitleva seaduse nr 43/2002 vastuvõtmisega, Itaalias seadusega nr 460/1997, mis käsitleb ühiskondlikku kasu pakkuvaid mittetulundusorganisatsioone, või Saksamaal sotsiaalseadusega (Sozialgesetzbuch), mis reguleerib mittetulundusorganisatsioone. Ühistute kohta tuleb märkida, et paljudes riikides, kus neile on kehtestatud eraldi maksukord, ei hõlma see kõiki ühistuid, nagu näiteks Iirimaal, kus seda kohaldatakse üksnes krediidiühistutele, või Kreekas, kus erikord kehtib üksnes põllumajandusühistutele.

Institutsiooniline raamistik määrab ka kindlaks sotsiaalmajanduse tegevuse piirid erinevates majandusliku ja ühiskondliku tegevuse valdkondades. Kuigi sotsiaalmajanduse vormide kohta on olemas sätted, milles

tunnustatakse nende õigust turul vabalt tegeutseda nagu mis tahes muu erasektori osaleja, võivad valdkondlikud eeskirjad seada piirid nende juurdepääsule teatud tegevusvaldkondadele ja seal tegutsemisele. Vastastikuste ühingute puhul võib majandussektorite kaupa täheldada kolme arengumudelit: on riike, kus vastastikused ühingud võivad tegeutseda paljudes majandustegevuse valdkondades, nt Ühendkuningriigis võib nende tegevusvaldkond varieeruda veevarustusest spordini; teistes riikides on vastastikuste ühingute tegevus piiratud teatud sektoritega, nagu tervishoid või ravi- ja õnnetusjuhtumikindlustus; kolmanda rühma riikides puudub selline õiguslik vorm hoopis. Samas on olemas valdkondlikud sätted, mis keelavad riskide vastastikuseks muutmise ja seega kindlustus- ja vastastikuste ühingute loomise. Samasugune olukord on ühistute osas ka teistes majandussektorites.

SOTSIAALMAJANDUST EDENDAV AVALIKU SEKTORI POLIITIKA EUROOPA LIIDU LIIKMESRIIKIDES

Viimase veerandsaja aasta jooksul on paljud riiklikud ja piirkondlikud valitsused ELis viinud ellu avaliku sektori poliitikat, mis puudutab otseselt sotsiaalmajandust tervikuna või selle komponente. Üldiselt on tegemist olnud valdkondliku poliitikaga, mis on otseselt, kuigi fragmentaarselt ja hajusalt, puudutanud institutsioonilisi vorme, mis moodustavad sotsiaalmajanduse. Siia kuuluvad näiteks aktiivsed tööhõivemeetmed, mis hõlmavad töötajate ja tööhõiveühistuid, sotsiaalteenuste meetmed, kus pearoll on liitudel, sihtasutustel ja teistel mittetulundusorganisatsioonidel, põllumajandus- ja maaelu arengu meetmed, milles osalevad põllumajandusühistud, või sotsiaalkindlustussüsteemi raames vastastikused sotsiaalkindlustusseltsid. Viimasel ajal on üksikutele juhtudel ellu viidud spetsiaalselt sotsiaalmajandust käsitlevat poliitikat, mis mõnel juhudel keskendub turul tegutsevatele ettevõtetele ja teistel juhtudel mittetulundusorganisatsioonidele, kes tegutsevad väljaspool turgu, kuid harva mõlemale vormile. Kõnealuse poliitika elluviimine on ELi riikides olnud nii ulatuse kui ka sisu poolest ebahühtlane.

Paljudes ELi riikides on riiklike ametiasutuste raames loodud kõrgetasemeline organ, millel on sotsiaalmajandusega seotud küsimustes selge tunnustatud pädevus. Sellised organid on Belgia keskvalitsuse Secrétariat d'Etat au Développement Durable et à l'Economie Sociale (säätva arengu ja sotsiaalmajanduse riigisekretär), Hispaania

tööministeeriumis ja paljudes piirkondlikes valitsustes loodud *Dirección General de Economía Social* (sotsiaalmajanduse peadirektoraat), Prantsusmaa valitsuse *Délégation Interministérielle à l'Innovation, à l'expérimentation sociale et à l'économie sociale* (innovatsiooni, sotsiaalsete eksperimentide ja sotsiaalmajanduse ministeeriumidevaheline delegatsioon), Iirimaa *Social Economy Unit – FAS* (sotsiaalmajandusüksus), Itaalia majandusarengu ministeeriumi *Direzione generale per gli enti cooperative* (ühistute peadirektoraat) ja Itaalia *Agenzia per le Onlus* (ühiskondlikku kasu pakkuvate mittetulundusorganisatsioonide agentuur), Malta perekonna- ja ühiskonna solidaarsuse ministeeriumis loodud valitsusväliste organisatsioonide kontaktüksus, Portugali *Instituto António Sérgio do Sector Cooperativo* (António Sérgio nimeline ühistute instituut), Ühendkuningriigi peaministri kantselei *Social Enterprise Unit* (sotsiaalettevõtete üksus) ning rahandusministeeriumi *Charity and Third Sector Finance Unit* (heategevusorganisatsioonide ja kolmanda sektori rahastamise üksus).

Sotsiaalmajanduse edendamiseks tööpoolest ellu viidud meetmeid on väga mitut liiki. Vahendite laadi alusel võib eristada institutsioonilisi meetmeid, levitamise-, koolitus- ja uurimismeetmeid, finantsmeetmeid, reaalseid teenuseid pakkuvaid tugimeetmeid ja nõudlusmeetmeid.

SOTSIAALMAJANDUST EDENDAV AVALIKU SEKTORI POLIITIKA EUROOPA LIIDU TASANDIL

Viimase kolmekümne aasta jooksul on erinevad ELi organid pööranud sotsiaalmajandusele üha suuremat tähelepanu, kuigi seda on tehtud katkendlikult ja eri organites erineval määral. Üha enam on hakatud tunnustama sotsiaalmajanduse olulisust Euroopa sotsiaalses ja majandusarengus ning selle rolli Euroopa sotsiaalmudeli alussambana.

Pikk tee sotsiaalmajanduse institutsioonilise tunnustamiseni ja spetsiaalse Euroopa poliitika kujundamiseni algas 1980. aastatel ning tipnes sellega, et 1989. avaldas komisjon teatise nõukogule „Sotsiaalmajandusettevõtted ja piirideta Euroopa turu loomine”, milles tehti ettepanek luua ühistute, liitude ja vastastikuste ühingute jaoks Euroopa tasandil põhikirjade vormis õiguslik alus, ja Euroopa Komisjoni XXIII peadirektoraadi raames loodi sotsiaalmajandusüksus.

Sotsiaalmajanduse olulised toetajad on olnud ka kaks teist ELi institutsiooni:

- Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee (EMSK), ELi nõuandeorgan, mille III rühma kuuluvad sotsiaalmajanduse esindajad, kes on loonud sotsiaalmajanduse huvirühma. Eriti viimastel aastatel on EMSK olnud väga aktiivne ja koostanud kõnealusel teemal mitmeid arvamusi.
- Euroopa Parlament, kes esimese organina lõi 1990. aastal fraktsioonidevahelise sotsiaalmajanduse töörühma.

Neile lisaks tuleb nimetada ühistute, vastastikuste ühingute, liitude ja sihtasutuste nõuandekomiteed, mis loodi 1998. aastal ülesandega avaldada arvamust sotsiaalmajanduse toetamise küsimustes ELi tasandil. Nimetatud komitee kaotati 2000. aastal komisjoni ümberstruktureerimise käigus, kuid valdkonna organisatsioonide algatusel asutati kohe Euroopa ühistute, vastastikuste ühingute, liitude ja sihtasutuste alaline konverents (CEP-CMAF), mis on Euroopa institutsioonide arutelupartnerina toimiv Euroopa platvorm.

Meetmete elluviimisel tekib ELi institutsioonidel sotsiaalmajandusega seoses sageli raskusi kahel põhjusel: õiguslik alus on puudulik ja mõiste ei ole piisavalt täpselt määratletud. See tuleneb sellest, et ELi alustekstides (Rooma leping ja Maastrichti leping) puudub selge viide, määratlus (kui see on üldse olemas) põhineb õiguslikul vormil ja mitte teostatavatel tegevustel ning kasutatakse väga erinevaid nimetusi (kolmas sektor, kodanikuühiskond jm), mis teeb nimetuse suhtes kokkuleppele jõudmise veelgi raskemaks.

Sotsiaalmajanduse õigusliku tunnustamise ja nähtavuse seisukohast tuleb esile tõsta Euroopa konverentside korraldamist, EMSK arvamusi ning Euroopa Parlamendi fraktsioonidevahelise sotsiaalmajanduse töörühma algatusi ja arvamusi, samuti Euroopa ühistute põhikirja vastuvõtmist.

Elluviidud poliitikates seostatakse sotsiaalmajandust peamiselt selliste eesmärkidega nagu tööhõive, sotsiaalteenused ja sotsiaalne ühtekuuluvus, kuuludes seega eelkõige kahte suurde avaliku sektori poliitika valdkonda: sotsiaalpoliitika ning tööalane ja sotsiaalne integratsioon ning kohalik areng ja töökohtade loomine: ELi institutsioonide huvi kaasata sotsiaalmajandus nimetatud eesmärkidesse on suur samm edasi, kuid näitab siiski, et nende arusaam sotsiaalmajanduse potentsiaalset ja väärtustest, mida see võib Euroopa ühiskonnale ja majandusele pakkuda, on piiratud.

Kuna puudub spetsiaalselt sotsiaalmajandust käsitlev Euroopa eelarvepoliitika, on sotsiaalmajandus ELi eelarvepoliitikast osa saanud tööhõive ja sotsiaalse ühtekuuluvuse poliitika raames. Konkreetselt on see toimunud VKEsid ja tööhõivet toetavate mitmeaastaste eelarveprogrammide kaudu, nagu ELi algatus ADAPT, sotsiaalse ja tööalase integratsiooni algatus EQUAL, Euroopa Sotsiaalfond ja pilootprojekt „Kolmas sektor ja tööhõive“.

Nimetatud programmid on avaldanud ulatuslikku struktureerivat mõju nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil, liigendades ja struktureerides Euroopa sotsiaalmajandust katusorganisatsioonide, võrgustike, uuringute, kultuuri ja poliitika tasandil. Eriti oluline on EQUALi programm. Sellega toetatakse projekte, kuhu on kaasatud sotsiaalmajandusorganisatsioonid, nt sellistel teemadel nagu „Riikliku sotsiaalmajanduse (kolmanda sektori), eriti kohalikule kogukonnale pakutavate teenuste tugevdamine, keskendudes eelkõige tööhõive kvaliteedi parandamisele“. Projektid hõlmavad ka konverentse ja arutelusid, mis on kontseptsiooni propageerimiseks väga olulised. Programmi suurt mõju võib praegu täheldada sellistes riikides nagu Poola, Iirimaa ja Austria.

Vastukaaluks kirjeldatud tagasihoidlikele edusammudele tunnustuse saavutamisel ja poliitika elluviimisel ELi tasandil esineb raskusi, mis tulenevad konkurentsipoliitikast ja viimasel ajal ka riigiabipoliitikast.

Sotsiaalmajandus: tärkav sektor pluralistlikus ühiskonnas

Peamine suundumus, mida viimasel ajal sotsiaalmajanduse arengus täheldada võib, on selle kinnistumine Euroopa ühiskonnas *ühiskondliku kasu keskmene*, mis paikneb kapitalil põhineva ja avaliku sektori vahel ning koosneb väga mitmekesistest osalejatest, ühistutest, vastastikutest ühingutest, assotsiatsioonidest, sihtasutustest ning teistest sarnastest ettevõtetest ja organisatsioonidest.

Kodanike organiseeritud tegevus on praegu märkimisväärselt suurenenas selliste solidaarsete ettevõtlusalgatuste näol, mille eesmärk on toota ja jagada sotsiaalseid hüvesid ja heaoluteenuseid. Paljude nende projektide ja tegevuste arengus võib täheldada üha tihedamat ühingu ja ühistuliikumise koostööd, näiteks sotsiaalettevõtete puhul. Kõnealuste algatuste suutlikkus rahuldada viimastel kümnenditel tekkinud *uusi sotsiaalseid vajadusi* on sotsiaalmajanduse taas olulisele kohale tõstnud.

Kuid sotsiaalmajandus ei ole üksnes tõestanud oma suutlikkust aidata tõhusalt lahendada uusi sotsiaalseid probleeme, vaid on kindlustanud oma positsiooni ka tavapärastes sektorites, nagu põllumajandus, tööstus, teenused, tarbimine, finants- ja

kindlustustegevus. Teisisõnu on sotsiaalmajandus osutumas vajalikuks institutsiooniks, et tagada stabiilne ja jätkusuutlik majanduskasv, kohandada teenused vajadustega, suurendada sotsiaalseid vajadusi teeniva majandustegevuse väärtust, jaotada tulusid ja jõukust võrdsemalt, tasakaalustada tööturgu ja süvendada majandusdemokraatiat.

Uus sotsiaalmajandus on tärkav sektor, mis on üha olulisem vastamaks globaalse majanduse ja ühiskonna uutele väljakutsetele. Need väljakutsed on põhjus, miks *uue* sotsiaalmajanduse roll heaoluühiskonnas väärrib üha suuremat tähelepanu.

Sotsiaalmajanduse mõiste määratlemise vajadus

Üks kiiret lahendamist vajav probleem on sotsiaalmajanduse puudulik *institutsiooniline nähtavus*. Puuduliku nähtavuse põhjus ei ole üksnes asjaolu, et sotsiaalmajandus kui majandussüsteemi uus sektor on alles arengujärgus, vaid ka selle mõiste määratluse puudumine, st ei ole selgelt ja rangelt määratletud erinevate sotsiaalmajandusettevõtete ja –organisatsioonide ühistunnuseid ning erijooni, mille alusel neid teistest eristada.

Selles osas võib viimastel aastatel täheldada järk-järgulist arengut sotsiaalmajanduse mõiste täpsema määratlemise suunas, milles osalevad nii sotsiaalmajanduse osalejad ise oma esindusorganisatsioonide kaudu kui ka teadus- ja poliitilised asutused. Käesolevas aruandes tugineb sotsiaalmajanduse määratlus kriteeriumidele, mis on kindlaks määratud Euroopa Komisjoni sotsiaalmajandusettevõtete satelliitarvepidamise käsiraamatus ja mis omakorda on kooskõlas viimasel ajal majanduskirjanduses ja sotsiaalmajanduse esindusorganisatsioonide esitatud kontseptsioonidega.

Sotsiaalmajanduse õiguslik määratlus ja tunnustamine rahvamajanduse arvepidamises

Sotsiaalmajanduse mõiste määratlemine aitaks lahendada probleemi seoses selle õigusliku määratlemisega ELi ja liikmesriikide õigussüsteemis. Kuigi mõnes Euroopa riigis ja ELi tasandil tunnustatakse sotsiaalmajandust kui sellist mitmetes õigusaktides koos mõnede selle osalejatega, on veel vaja edasisi samme, et määratleda sotsiaalmajanduse õiguslik staatus ja määrata kindlaks kriteeriumid, millele selle esindajad peavad vastama, et vältida selle tunnusoonte hägustumist ja sotsiaalse kasulikkuse minetamist.

Sotsiaalmajanduse õigusliku staatuse kehtestamine ja tõhusate õiguslike juurdepääsutekete loomine on vajalik selleks, et ükski sotsiaalmajandussektorisse mittekuuluv organisatsioon ei saaks kasu lõigata sotsiaalmajanduse õigusliku vormiga kaasnevatest majanduslikest eelistest või nimetatud sektorit toetavatest avaliku sektori meetmetest.

Käesolevas aruandes on välja toodud ka sotsiaalmajanduse tähtsuse kasv kvantitatiivses mõttes. Kõnealune sektor pakub otseselt üle 11 miljoni töökoha, mis on 6 % ELi töö-

kohtade koguhulgast. Sellele vaatamata on sotsiaalmajandus rahvamajanduse arvepidamises nähtamatu ning selle probleemi lahendamine on samuti väga oluline väljakutse.

Praegu kehtivad rahvamajanduse arvepidamise eeskirjad, mis on välja töötatud segamajanduse tippaegadel, ei tunnusta sotsiaalmajandust eraldi institutsioonilise sektorina ning see raskendab korrapärase, täpse ja usaldusväärse majandusstatistika koostamist sotsiaalmajanduse erinevate osalejate kohta. Rahvusvahelisel tasandil takistab statistika koostamisel kasutatavate kriteeriumide ebahühtlus võrdlevate analüüside läbiviimist ja vähendab nende lähene misviiside veenvust, mis tõstavad esile sotsiaalmajanduse vaieldamatut panust majanduspoliitika suurte eesmärkide saavutamisse.

Komisjoni hiljuti koostatud sotsiaalmajandusettevõtete satelliitarvepidamise käsiraamat on väga oluline samm sotsiaalmajanduse teatud osa institutsioonilise tunnustamise suunas riiklikes arvepidamissüsteemides. Nimetatud käsiraamat põhineb metodoloogial, mis võimaldab kogu ELis koostada rahvamajanduse arvepidamise raames (Euroopa rahvamajanduse arvepidamise süsteem 1995) usaldusväärset ja ühtlustatud statistikat sotsiaalmajandusettevõtete viie peamise liigi kohta: a) ühised; b) vastastikused ühingud; c) sotsiaalmajandusettevõtete rühmad; d) teised sarnased sotsiaalmajandusettevõtted ja e) sotsiaalmajandusettevõtteid teenindavad mittetulundusasutused.

Kõnealuses kontekstis on Euroopa sotsiaalmajandusel kaks väljakutset. Esiteks peavad sotsiaalmajandust esindavad organisatsioonid tegema oma hääle kuuldavaks Euroopa Komisjonis ja igas liikmesriigis, et käsiraam-

atu ettepanekud tööpoolest ellu viidaks. Konkreetselt tuleb saavutada, et igas ELi liikmesriigis loodaks *sotsiaalmajandusettevõtete statistiline register*, tuginedes käsiraamatus kehtestatud piiritlevatele kriteeriumidele, et võimaldada satelliitarvepidamist registritesse kantud ettevõtete kohta.

Teiseks tuleb edendada algatusi, mis võimaldaksid koostada usaldusväärset ja ühtlustatud statistikat sotsiaalmajandussektori selle ulatusliku osa kohta, mida Euroopa Komisjoni käsiraamat ei hõlma. Kõnealuse osa moodustavad peamiselt liidud ja sihtasutused, mida käsitletakse ÜRO käsiraamatus „*Handbook on Non-profit Institutions in the System of National Accounts*”. Nimetatud käsiraamat hõlmab mitmesuguseid mittetulundusorganisatsioone, mis ei kuulu sotsiaalmajanduse alla, kuid käsiraamatu järgi mittetulundussektori kohta koostatud statistikast oleks võimalik eraldada andmed nende mittetulundusorganisatsioonide kohta, mis vastavad sotsiaalmajanduse iseloomulikele tunnustele, nii nagu need on määratletud käesolevas aruandes.

Sotsiaalmajanduse organisatsiooniline koordineerimine

Sotsiaalmajandusele iseloomuliku paljususe ja mitmekesisuse tõttu on vaja tugevaid organisatsioone sektori ettevõtete ja organisatsioonide erinevate rühmade esindamiseks. Kuid pidades silmas nende kõigi ühist identiteeti ja neid ühendavaid ühiseid huvisid, on siiski vaja otsustavalt käivitada protsess kogu sotsiaalmajanduse kui terviku organisatsiooniliseks koordineerimiseks, seda nii riiklikul tasandil kui ka riigiülel Euroopa tasandil. Mida nähtavam ja jõulisem on sotsiaalmajanduse kollektiivne kuvand, seda paremad arengu- ja tõhusa tegevuse võimalused avanevad selle

kõigile osalejarühmadele.

Sotsiaalmajandus ja sotsiaaldialog

Sotsiaalmajanduse tunnustamine sotsiaaldialogi eraldiseisva osapoolena on suur väljakutse.

Sotsiaalmajandus on kujunenud oluliseks kodanikuühiskonna institutsiooniks, millel on märkimisväärne roll selle organisatsioonilises ülesehituses ja osalusedemokraatia arengus. Samas on sotsiaalmajandus võimas majandus- ja ühiskondlik osaleja, mille eripärane olemus ei mahu klassikalise tööandjad-töötajad skeemi raamidesse, vaid nõuab sotsiaalmajanduse selget tunnustamist sotsiaaldialogi eraldi osapoolena.

XX sajandi teisel poolel, segamajandussüsteemi kõrgajal, olid läbirääkimislaua taga, kus lepiti kokku avaliku sektori poliitika (eriti tulupoliitika) osas, peamised osapooled valitsus, ettevõtjate organisatsioonid ja ametiühingud. Kuid tänapäeval on majandus muutunud pluralistlikumaks ja seetõttu peavad sotsiaaldialogis vahetult osalema kõik asjaomased sektorid: ettevõtjate organisatsioonid, ametiühingud, valitsus ning nende ühiskondlike ja majandusosalejate, ettevõtjate ja tööandjate arvukas rühm, kes moodustavad uue sotsiaalmajanduse ning kelle roll muutub arenenud ühiskondades üha tähtsamaks.

Lisaks klassikalistele kollektiivläbirääkimistele tuleks teha ettepanek *sotsiaaldialogiks*, mis hõlmaks ka *sotsiaalmajandusosalejaid* ja vastaks seega paremini sajandi alguse uuele majandussüsteemile.

Sotsiaalmajandus ja avaliku sektori poliitika Viimased enam kui kakskümmend aastat on Euroopa institutsioonid (parlament, komisjon ja Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee) tunnustanud sotsiaalmajanduse suutlikkust korvata majanduslikke ja

sotsiaalseid kitsaskohti ning aidata kaasa mitmesuguste üldist huvi pakkuvate eesmärkide saavutamisele. Hiljuti nimetas Euroopa Parlament sotsiaalmajandust Euroopa sotsiaalmudeli alussambaks (*clé de voûte du modèle social européen*).

Seda silmas pidades peavad liikmesriigid ja Euroopa Komisjon lisaks seni tehtule võtma konkreetseid kohustusi selleks, et sotsiaalmajandus ei oleks üksnes tõhus vahend teatud üldist huvi pakkuvate eesmärkide saavutamiseks, vaid et sotsiaalmajandus ise, st ühistuliikumine, vastastikused ühingud, assotsiatsioonid ja üldist huvi pakkuvad kodanikuühiskonna algatused oleksid eesmärk iseenesest, mis on vajalik arenenud ühiskonna ja Euroopa sotsiaalmudeli väärtuste kindlustamiseks. Selles osas on oluline roll sotsiaalmajandust esindavatel organisatsioonidel, esitades algatusi ja ettepanekuid ELi institutsioonidele, poliitilistele parteidele, ametiühingutele, ülikoolidele ja teistele kodanikuühiskonna organisatsioonidele.

Sotsiaalmajandus ja turud: konkurentsivõime ja sotsiaalne ühtekuuluvus

Euroopa sotsiaalmajanduse hiljutine ja tulevane areng oli ja on tugevalt mõjutatud muutustest selle toimimise keskkonnas, eriti muutustest turgudel, mis on üha enam globaliseerunud ja mida järjest enam iseloomustab tihedam konkurents, detsentraliseerimine ja tootmise ümberpaigutamine ning muutused valitsuste tegutsemises, mis on selgelt suunatud avalike teenuste järkjärgulise dereguleerimise ja erastamise poole. Koos uute sotsiaalsete probleemide (rahvastiku vananemine, massiline ränne jne) esilekerkimisega ei paku need muutused sotsiaalmajandusele mitte ainult suuremaid kasvuvõimalusi, vaid põhjustavad ka välja-

kutseid ja ohte mõnedes selle tegutsemisvaldkondades.

Sotsiaalmajanduse eri ettevõtted ja organisatsioonid seisavad silmitsi väljakutsega, kuidas ühendada oma tegevuse juhtimisel tõhusad tootmisprotsessid ja sotsiaalse heaolu eesmärgid. Sotsiaalmajanduse osalejad peavad ilma viivitusega toime tulema konkurentsistrateegiatega arengutega vastavalt järjest tihedama konkurentsiga turgude uutele nõudmistele, selleks et jätkuvalt edendada oma liikmete heaolu ja tugevdada sotsiaalset ühtekuuluvust.

Nende konkurentsistrateegiatega juurde peab selgelt kuuluma ettevõttevõrgustike ja -liitude loomine, uute viiside väljatöötamine ettevõtete rahastamiseks, uute toodete ja protsesside arendamine ning koolitusmeetmete ja teadmiste arendamise tugevdamine.

Sotsiaalmajandus, laienuvad Euroopa Liit ja integreeritud Euroopa-Vahemere ruumi arendamine

EL peab väga oluliseks eesmärgi tugevdada integreeritud Euroopa ruumi, kus sotsiaalselt ja majanduslikku ebavõrdsust 15-liikmelise ELi ja 12 Ida- ja Lõuna-Euroopa uue liikmesriigi vahel vähendatakse ning see kaotatakse nii kiiresti kui võimalik. Muude tagajärgede hulgas on nimetatud ebavõrdsus tekitanud ELis märkimisväärsed rändevoogusid idast läände. Lisaks tugevamale sotsiaalsele ühtekuuluvusele ELis on väljakutse ka tugevdada integreeritud Euroopa-Vahemere ruumi, mis kujuneks jõukaks ja stabiilseks alaks. Selleks peavad kõik Vahemerega piirnevad riigid saama tugevateks demokraatlikeks riikideks ning tuleb laiendada Vahemere lõunaosa riikide kodanikuühiskonna tootmisstruktuuri.

Nendes riikides ei lase rahvastiku suuremine ja muud struktuurilised põhjused ma-

janduskasvul luua suurema osa rahvastiku jaoks kõrgemat elustandardit. Seetõttu on Euroopa-Vahemere piirkond ja EL kujunenud nii ulatuse kui tiheduse poolest üheks suurimate rändevoogudega geograafiliseks piirkonnaks. Lisaks hõlmavad need suuri rahvastikurühmi Ladina-Ameerikast, Saharaast lõunas asuvatest Aafrika piirkondadest ja Kagu-Aasia riikidest.

Tänu oma erijoonetele saavad sotsiaalmajanduse osalejad mängida suurt rolli nii siserändajate integreerimisel kui kaubandussidemete arendamisel ELis ning Euroopa ja Vahemere lõunakaldal asuvate riikide vahel.

Haridussüsteem, teadus- ja vahetusvõrgustikud, ülikoolid ning sotsiaalmajandus

Euroopa Liidu haridussüsteemide oluline ülesanne on ettevõtluskultuuri tugevdamine ja majanduse demokraatiseerimine koolitus- ja vahetusvõrgustike kaudu, mis stimuleerivad sotsiaalmajanduse väärtustel põhinevaid ettevõtlusalgatusi. Uute toodete ja uenduslike protsesside arendamine sotsiaalmajandusettevõtetes nõuab neilt koostööalgatuste hoogustamist ülikoolikeskustega, mis loovad ja edastavad teadmisi. Teadustöö võrgustikud ja vahetusvõrgustikud nimetatud teaduskeskuste ja sotsiaalmajanduse spetsialistide vahel annavad panuse vajaliku sotsiaalmajandust puudutava teadmistebaasi laiendamisse ja teadmiste levitamisse kogu Euroopas, nagu seda viimastel aastatel on tehtud.

Sotsiaalmajanduse olemus ja väärtused

Uus sotsiaalmajandus kujuneb Euroopa Liidus *ühiskondliku kasu keskmene* pluralistlikus majandussüsteemis avaliku sektori ja erasektori kapitalistliku majanduse kõrval.

Sotsiaalmajanduse väljakutse on vältida oma olemuslike joonte nõrgenemise ja triiviaalseks muutumise ohtu. Nimetatud joontest tuleneb sotsiaalmajanduse ühiskondlik kasu. Seetõttu peavad sotsiaalmajanduse osalejad suurendama oma teadlikkust väärtustest, mis on nende ühine viiteraamistik, ning kasutama kõiki nende väärtustega kooskõlas olevaid ühiskondlikke ja kultuurilisi vahendeid, et tugevdada oma institutsioonilist profiili ja saavutada mõju, mis võimendab nende majanduslikku ja sotsiaalset potentsiaali.

Eelpool kirjeldatud väljakutsed ja suundumused ei ole lõplik loetelu, vaid ettepanek, mis on arutelule avatud, see on kaalutluste lähtepunkt uues etapis, mis avati Euroopas ELi viimaste laienemistega.

Selles uues etapis ja uues sotsiaalmajanduses langeb sotsiaalmajanduse spetsiifilise profiili ja strateegiliste eesmärkide määramise eest vastutus esmajoones sotsiaalmajanduse osalejatele, et mängida juhtivat rolli Euroopa ülesehitamises.

- ♦ CESE – Comité économique et social des Communautés européennes (1986): *Les organisations coopératives, mutualistes et associatives dans la Communauté européenne*, Office des publications officielles des Communautés européennes – éditions Delta, Bruxelles.
- ♦ Euroopa Komisjon (2004): „Komisjoni reatis nõukogule, Euroopa Parlamendile, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Ühistute edendamise Euroopas.”” (23. veebruar 2004, KOM(2004) 18 lõplik).
- ♦ Euroopa Parlament, tööhõive- ja sotsiaalkomisjon (2006): „Euroopa sotsiaalne tulevikumudel” (2005/2248 /INI).
- ♦ CIRIEC (2000): *The Enterprises and Organizations of the Third System: A strategic challenge for employment*. CIRIEC (Centre international de recherches et d'information sur l'économie publique, sociale et coopérative) – Directorate General V of the European Union, Liège.
- ♦ DEFOURNY, J. & MONZÓN CAMPOS, J. (eds.) (1992): *Économie sociale (entre économie capitaliste et économie publique) / The Third Sector (cooperatives, mutual and nonprofit organizations)*. De Boeck Université – CIRIEC, Bruxelles.
- ♦ EVERS, A. & LAVILLE, J. L. (eds.) (2004): *The third sector in Europe*, Edward Elgar, Cheltenham.
- ♦ MONZON, J. L., DEMOUSTIER, D., SAJARDO, A. & SERRA, I. (dir) (2003): *El Tercer sector no lucrativo en el Mediterráneo. La Economía Social de no mercado*. I., CIRIEC-España, Valencia.
- ♦ BORZAGA, C. & SPEAR, R. (eds.) (2004): *Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries*, edizioni 31, Trento.
- ♦ BIRKHOELZER, K., LORENZ, G. et al (1999): *The Employment Potential of Social Enterprises in 6 EU Member States*, Technologie-Netzwerk Berlin.
- ♦ CABRA DE LUNA, M. A. (2003): „Las instituciones europeas y las organizaciones de la economía social”, In Faura, I. et al (coord): *La economía social y el tercer sector. España y el entorno europeo*, Escuela Libre Editorial, Madrid.
- ♦ CHAVES, R. (2002): „Politiques publiques et économie sociale en Europe: le cas de l'Espagne”, *Annals of Public and Cooperative Economics*, Vol. 73, nr 3, lk. 453-480.

- ✦ CHOPART, J. N., NEYRET, G. & RAULT, D. (dir) (2006): *Les dynamiques de l'économie sociale et solidaire*, La Découverte, Paris.
- ✦ DEMOUSTIER, D. (2001): *L'économie sociale et solidaire. S'associer pour entreprendre autrement*, Alternatives économiques/Syros, Paris.
- ✦ DEMOUSTIER, D. & CHAVES, R., HUNCOVA, M., LORENZ, G. & SPEAR, R. (2006): „Débats autour de la notion d'économie sociale en Europe”, *Revue Internationale de l'économie sociale*, nr 300, lk. 8-18.
- ✦ DRAPERI, J. F. (2005): *L'Économie sociale, de A à Z*, Alternatives économiques, Paris.
- ✦ LÉVESQUE, B. & MENDELL, M. (1999): *L'économie sociale: éléments théoriques et empiriques pour le débat et la recherche*, Cahier de recherche du CRISES, UQAM, Montréal.
- ✦ MONZON, J. L. (2003): „Cooperativismo y Economía Social: perspectiva histórica”, *CIRIEC-ESPAÑA, revista de economía pública, social y cooperativa*, nr 44, lk.9-32.
- ✦ SALAMON, L. M. & ANHEIER, H. K. (1997): *Defining the nonprofit sector — a cross-national analysis*, Institute for Policy Studies, The Johns Hopkins University.
- ✦ SPEAR, R., DEFOURNY, J., FAVREAU, L. & LAVILLE, J. L. (eds.) (2001): *Tackling social exclusion in Europe. The contribution of Social Economy*, Ashgate, Aldershot (versions available in French and Spanish).
- ✦ TOMAS-CARPI, J. A. (1997): „The prospects for a Social Economy in a changing world”, *Annals of Public and Cooperative Economics*, Vol. 68, nr° 2, lk. 247-279.
- ✦ VIENNEY, C. (1994): *L'Économie sociale*, Repères, La Découverte, Paris.

EUROPE DIRECT

on teenistus, mille ülesanne on aidata Teil leida vastus
Euroopa Liidu teemalistele küsimustele.

Tasuta üldine infotelefon:

00 800 6 7 8 9 10 11

Täiendav teave

Käesolev brošüür on üks Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee paljudest teavitavatest väljaannetest. Samas seerias on varem avaldatud ka "Kümme küsimust EMSK kohta" ning "EMSK: sild Euroopa ja organiseeritud kodanikuühiskonna vahel". Nii neid kui paljusid teisi väljaandeid on võimalik lugeda ja tasuta alla laadida EMSK koduleheküljelt aadressil <http://www.eesc.europa.eu>.